

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ, ДИСТАНЦІЙНОГО ТА
ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ**

Кафедра фінансів та обліку

**ОФШОРИ ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВІДМИВАННЯ
КОШТІВ ТА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ**

кваліфікаційна робота
здобувач вищої освіти
2 курсу заочної форми навчання
ДЕРИБИК Назарій Богданович

Науковий керівник
доктор економічних наук, професор
МЕЛЬНИК Степан Іванович

Рецензент
доктор економічних наук, професор
ДЕМЧИШАК Назар Богданович

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«20» березня 2024 р., протокол № 10
завідувач кафедри фінансів та обліку

_____ МЕЛЬНИК С. І.

Львів
2024

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання

Кафедра фінансів та обліку

Освітній ступінь «магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

фінансів та обліку

_____ Степан МЕЛЬНИК

«20» листопада 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕРИБИК Назарія Богдановича

1. Тема роботи **«Офшори як основний інструмент відмивання коштів та ухилення від сплати податків».**

керівник роботи **МЕЛЬНИК Степан Іванович, доктор економічних наук, професор**

затверджені розпорядженням директора ІУПБ від **«17» листопада 2023 р. № 1403 о/с**

2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи **«05» березня 2024 р.**

3. Вихідні дані до роботи наукові парці вітчизняних та закордонних вчених, законодавчі та нормативно-правові акти з питань податкового законодавства та функціонування спеціальних податкових режимів, дані статистичних видань та Інтернет ресурси.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) генезис та становлення офшорного бізнесу; структурна характеристика офшорних юрисдикцій; офшоризація економіки в конструкті фінансової безпеки держави; характеристика особливостей розвитку світового офшорного бізнесу; стан та тенденції офшоризації економіки України; аналіз рівня та причин офшоризації економіки; вплив офшорів на фінансово-економічну стабільність держави; стратегічні напрями деофшоризації економіки України.

5. Перелік графічного матеріалу (додатків). Місце України у глобальній системі офшорного бізнесу; найбільший офшорний кластер; основна офшорна схема (базовий рівень); офшорна схема з посередником; географічна структура представників офшорних компаній; втрати бюджету України внаслідок використання офшорів; обсяг офшорних операцій у світі у 1996-2023 рр.; обсяги капіталів виведених у офшори, млрд. дол.; коефіцієнт офшоризації економіки країн світу; співвідношення обсягів виведених капіталів та зовнішнього боргу країн світу; динаміка ПІІ та «ground trip» інвестицій; динаміка зовнішнього державного боргу України; порівняння державного боргу України та обсягів капіталу, виведеного в офшори.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	МЕЛЬНИК С. І.		
2	МЕЛЬНИК С. І.		
3	МЕЛЬНИК С. І.		

7. Дата видачі завдання «20» листопада 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	01.12.2023	виконано
2	Написання першого розділу	01.01.2024	виконано
3	Написання другого розділу	01.02.2024	виконано
4	Написання третього розділу	01.03.2024	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	03.03.2024	виконано
6	Оформлення роботи	05.03.2024	виконано

Здобувач вищої освіти

(підпис)**ДЕРЕБИК Н. Б.**
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)**Науковий керівник**

(підпис)**МЕЛЬНИК С. І.**
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Деребик Н. Б. Офшори як основний інструмент відмивання коштів та ухилення від сплати податків. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2024.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано теоретичні засади офшоризації економіки та функціонування офшорного бізнесу. Здійснено теоретичний аналіз офшоризації економіки та функціонування офшорного бізнесу. Визначено фактори, які мають найбільш вагомий вплив на рівень офшоризації економіки. На основі цього аналізу запропоновано заходи щодо деофшоризації економіки.

Ключові слова: офшор, офшоризація, легалізація незаконних доходів, ухилення від сплати податків, безпека, загрози.

ABSTRACT

Derebyk N. B. Offshores as the main tool for money laundering and tax evasion. – Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking and insurance". – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2024.

The theoretical basis of economy offshoring and the functioning of offshore business were analyzed in the qualification work. A theoretical analysis of economy offshoring and the functioning of offshore business was carried out. The factors that have the most significant influence on the level of economy offshoring were determined. On the basis of this analysis, measures for the economy de-offshoring were proposed.

Keywords: offshore, offshoring, legalization of illegal income, tax evasion, security, threats.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ОФШОРНИЙ БІЗНЕС ЯК ОБЄКТ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ	9
1.1. Генезис та становлення офшорного бізнесу	9
1.2. Структурна характеристика офшорних юрисдикцій.....	14
1.3. Офшоризація економіки в конструкті фінансової безпеки держави	21
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИМІРИ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ОФШОРНОГО БІЗНЕСУ	27
2.1. Характеристика особливостей розвитку світового офшорного бізнесу ..	27
2.2. Стан та тенденції офшоризації економіки України.....	33
2.3. Аналіз рівня та причин офшоризації економіки.....	37
Висновки до розділу 2	44
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ДЕОФШОРИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	47
3.1. Вплив офшорів на фінансово-економічну стабільність держави	47
3.2. Стратегічні напрями деофшоризації економіки України	51
Висновки до розділу 3	55
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

ВСТУП

Актуальність теми. Особливістю розвитку глобальної економіки у ХХ – ХХІ століттях стала помітне перетворення фінансово-економічних відносин. Ця зміна обумовлена не лише процесами глобалізації та цифровізації економіки, але й з появою офшорів. Починаючи із середини минулого століття, спостерігається поступовий відтік капіталів і зміщення фінансових операцій до офшорних юрисдикцій, що отримало назву процес офшоризації економіки. Представники світової економічної спільноти прагнуть зменшити податковий тягар, що зумовлює перенесення значної частки капіталу до офшорів де податки набагато нижчі або відсутні. Це призводить до скорочення обсягу податкових внесків у загальній структурі ВВП країни та, відповідно, бюджетних надходжень, а також спостерігається значне зростання капіталу, який вивозиться з країн в офшори. Таким чином, збільшення рівня офшоризації економіки призводить до зростання податкової асиметрії та відтоку капіталів, що створює численні загрози для економічної безпеки як окремих держав, так і світової економіки. Офшоризація стала важливим явищем у сучасній глобальній економіці.

Основними факторами, що призводять до виведення капіталів та фінансових операцій за межі національних юрисдикцій, є високий податковий тиск порівняно з офшорними юрисдикціями. Більш того, офшори є основними інструментами для легалізації незаконно отриманих доходів та ухиляння від сплати податків. Глобалізація та лібералізація економічних політик, вільні ринки, вільний рух капіталу та інвестицій сприяли інтенсифікації офшоризації національних економік і світової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові розвідки теоретичних та прикладних аспектів використання офшорних юрисдикцій для легалізації незаконно отриманих доходів податкової системи та спеціальних податкових режимів стали предметом наукових досліджень низки науковців, зокрема: Агапова А. І., Баймуратов М. О., Баула О., Зоріна О. І., Васильців, Т. Г., Вергун В. А., Волкова Ю. А., Гордієнко В. П., Дюгованець О. М.,

Карлін М. І., Коссе Д. Д., Луценко І. С., Луцишин З., Мехтієв Е., Мартиненко В. О., Пешко А. В., Токменко В. В., Ступницький О. І., Сачук А., Череп А. В., Черленяк І. І., Шереметинська О. В.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження теоретичних та практичних засад протидії офшоризації економіки у системі фінансової безпеки держави.

Мета дослідження обумовила реалізацію наступних завдань дослідження:

- генезис та становлення офшорного бізнесу;
- структурна характеристика офшорних юрисдикцій;
- офшоризація економіки в конструкті фінансової безпеки держави;
- характеристика особливостей розвитку світового офшорного бізнесу;
- стан та тенденції офшоризації економіки України;
- аналіз рівня та причин офшоризації економіки;
- вплив офшорів на фінансово-економічну стабільність держави;
- стратегічні напрями деофшоризації економіки України.

Об'єктом дослідження є процеси офшоризації економіки.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти деофшоризації економіки в системі фінансової безпеки держави.

Методи дослідження. Для виконання дослідження було використано низку загальнонаукових методів дослідження, а саме: метод теоретичного та компаративного аналізу, метод індукції та дедукції, графічний метод, метод кореляційного аналізу, метод абстрагування, теоретичного узагальнення, тощо.

Наукова новизна одержаних результатів:

- дістав подальший розвиток науково-методичний підхід до формування заходів протидії легалізації незаконно отриманих доходів та ухиляння від сплати податків з використанням офшорів, який вирізняється серед подібних застосуванням кореляційного

аналізу факторів впливу на рівень офшоризації і формуванні, на основі цього, пріоритетів політики деофшоризації.

Основний зміст роботи. У першому розділі здійснено аналіз теоретичних засад функціонування офшорних юрисдикцій. Здійснено їх класифікацію та характеристику.

У другому розділі здійснено аналіз глобальної та національної фінансової системи та проведено дослідження стану і тенденцій процесів офшоризації економіки.

У третьому розділі визначено пріоритетні напрями удосконалення політики деофшоризації за допомогою застосування кореляційного аналізу факторів впливу на рівень офшоризації і формуванні, на основі цього, пріоритетів політики деофшоризації.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (42 найменування на 4 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 62 сторінки, із них основний текст – 53 сторінки, які містять 11 рисунків та 8 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ОФШОРНИЙ БІЗНЕС ЯК ОБ'ЄКТ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ

1.1. Генезис та становлення офшорного бізнесу

Аби зрозуміти сутність офшорних зон та суть, власне поняття «офшор», розглянемо походження самого терміну та його дефініцію. В англійській мові вираз «off shore» буквально означає «поза берегом».

Згідно з термінологією, яка використовується в економічній літературі, офшорна діяльність – це діяльність комерційної компанії, яка ведеться за межами юрисдикції будь-якої держави, за умови, що учасники міжнародних фінансових угод не є резидентами країни, на території якої відбуваються кредитно-фінансові операції [16].

В економічному довіднику подається такий формат визначення аналізованого поняття: «офшор – це термін, який використовується для характеристики світових фінансових центрів, а також для опису деяких видів банківських операцій». Більш повне визначення цього терміну можна знайти у енциклопедичному словнику: «офшор (англ. off-shore – розташований на відстані від берега, за межами території країни) – це території, які надають пільговий режим (зниження податків, відсутність валютного контролю і інше) для фінансових та кредитних операцій для іноземних учасників в іноземній валюті» [20].

Існують різні терміни, які використовуються для опису класичних офшорів. Серед них можна виокремити такі, як «офшорна юрисдикція», «офшорне середовище», «офшорна зона», «офшорний фінансовий центр» (ОФЦ), «офшорний бізнес», «офшорний банківський центр», «податковий притулок», «податкова гавань», «податковий рай», «податковий парадиз», «податковий оазис» [22] і інші, включаючи ті, які можуть містити натяк на офшорні або податкові переваги, такі як «міжнародний фінансовий центр» та «міжнародний банківський центр».

Хоча деякі автори можуть вказувати на особливості кожного з цих термінів, всі вони можуть розглядатися як синоніми термінів «офшорна юрисдикція» або «офшор».

Протягом історії людства в різних країнах і серед різних націй можна відзначити цікаве явище, коли громадяни пробували стимулювати міжнародну торгівлю та привабити іноземний капітал, створюючи на певних частинах своїх територій сприятливі податкові умови для підприємництва. Цей процес розпочався ще у часи процвітання фінікійців і мав своїм центром острів Делос, що був столицею Першого Афінського морського союзу. Згодом, у XVIII столітті зони вільної торгівлі виникли на Гібралтарі та в Бангкоку [30].

На початку історії митної справи, саме давні Афіни впровадили двопроцентний експортний та імпорتنний митний тариф. Відповідно, практично усі грецькі та фінікійські торговці подорожували декілька миль, щоб уникнути сплати податків та «обійти» Афіни. З часом сусідні острови стали прихистком для безмитної торгівлі та місцями накопичення контрабандних товарів, які надходили до Афін без сплати податків.

Прототипами сучасних офшорних юрисдикцій, які надають пільгове оподаткування та сприяють розвитку підприємництва на своїх територіях, були італійські міста Ліворно та Трієст. Пізніше, приклади офшорних юрисдикцій стали поширюватися в Гібралтарі, Америці та Бангкоку [2].

У двадцятому столітті можна відокремити кілька етапів еволюції та розвитку офшорного бізнесу. Перший з них спостерігався в період з 1920 по 1930 роки. На той час, розвинені економіки встановлювали високі податкові ставки на доходи своїх громадян, включаючи прибутки від іноземних інвестицій. Це призвело до спроб уникнути податкових обов'язків. Першим кроком було створення фіктивних юридичних осіб, які фактично існували лише на папері, та застосування правових маніпуляцій для розмежування поняття доходу. В цей період почалося використання юрисдикцій, таких як Нормандські острови, Багамські острови, і Панама для збереження

анонімності доходів громадян і юридичних осіб через використання «холдингових компаній». Прибутки, отримані від міжнародних інвестицій та підприємницької діяльності, переносилися через юридичні особи, які були зареєстровані в податково вигідних юрисдикціях [3].

Початок другого етапу розвитку офшорного бізнесу випав на період з 1941 по 1946 роки, але внаслідок Другої світової війни використання офшорів було обмеженим. Після завершення війни, світова економіка почала відновлюватися, і використання офшорних юрисдикцій почало постійно зростати.

Експоненційний ріст офшорного бізнесу наступив у 1970-х роках. Під час дослідження було виявлено, що протягом короткого періоду виникло близько 70 офшорних юрисдикцій у різних регіонах світу [14]:

- 19 в Південній Америці;
- 17 в Європі;
- 12 в Азії;
- 7 в Океанії;
- 5 в Північній Америці;
- 4 в Африці;
- 1 в Австралії.

Ця статистика показує, що близько 75% усіх офшорних юрисдикцій були створені в країнах, які розвиваються, тоді як решта в економічно розвинених країнах.

Науковці висловлюють думку, що класичні офшорні зони, створені у 1970-1980-ті роки для сприяння вільному руху світових фінансових потоків, вже виконали своє призначення, і тепер їхню роль слід переглянути та виправити за участю міжнародної спільноти [29]. У кінці ХХ століття офшори контролювали 20% світового багатства, а на сьогоднішній день ця цифра становить понад 60% [6].

У 80-90-х роках ХХ століття масштаби та динаміка офшорної діяльності стрімко зростали. За різними оцінками [7; 8; 9; 12], у середині 90-х років

близько половини усіх світових валютних операцій відбувалося через офшорні юрисдикції. Наприклад [25]:

- ❖ Панама – на початку 90-х років було зареєстровано близько 130 тисяч офшорних компаній;
- ❖ острів Мен – 45 тисяч;
- ❖ Гібралтар – 26 тисяч;
- ❖ Ірландія – 23 тисячі;
- ❖ Багамські острови – 20 тисяч;
- ❖ острови Гернси та Джерсі – по 20 тисяч;
- ❖ Кайманові острови – 19 тисяч;
- ❖ Кіпр – 11 тисяч.

Глобалізаційний процес, що розпочався в 70-х роках ХХ століття, відіграв важливу роль у цьому розвитку.

Четвертий етап розвитку офшорних юрисдикцій, відзначається своїм початком у 1990-х роках. Цей період відзначився запровадженням ряду міжнародних ініціатив міжнародною спільнотою з метою вирішення питань, пов'язаних з існуванням офшорних юрисдикцій. Незважаючи на певні позитивні результати цих ініціатив, вони також зіткнулися з численними перешкодами та складнощами. Введення цих ініціатив позначилося на початку четвертого етапу розвитку офшорних зон в умовах протистояння та обмеження їхнього використання [11].

Важливу значення у процесі офшоризації світової економіки відіграла глобалізація та лібералізація економічних політик багатьох країн. Зокрема, створення вільних і відкритих ринків, вільний рух капіталу та інвестицій сприяли інтенсифікації офшоризації національних та глобальних економік. Важливий внесок в цей процес вніс також науково-технічний прогрес, зокрема розвиток інформаційних та комунікаційних систем, загалом цифрова трансформація економіки [10].

Зважаючи на розвиток сучасних технологій в області інформації та комунікацій, а також на процеси глобалізації, офшоризацію можна

розглядати як результат економічної глобалізації. Деякі дослідники [13; 15] навіть вказують на можливий негативний вплив глобалізації та цифрової економіки на економічну безпеку держав. Зокрема, електронна комерція може стати зручним інструментом для ухилення від сплати податків, особливо податку на прибуток. Таким чином, у сучасних умовах, коли економічні системи лібералізуються, капітал та інвестиції вільно рухаються, і національні економіки інтегруються в глобальну економічну систему, дуже складно запобігти виведенню капіталу та зменшити податкову асиметрію. Таким чином, процес офшоризації можна розглядати як логічне продовження глобалізації та розвитку світової фінансової системи.

Важливо також відзначити, що однією з головних динамічних сил, яка сприяла офшоризації світової економіки, була можливість створення контрольованих іноземних компаній, відомих також як офшорні компанії. За тривалий період часу вони стали одними з найпопулярніших інструментів податкового планування [28]. Використання контрольованих іноземних компаній дозволяло резидентам економічно розвинених країн акумулювати фінансові ресурси в юрисдикціях з ліберальним законодавством і високим рівнем конфіденційності, уникаючи сплати податків протягом багатьох років.

Заслугує на увагу той факт, що в Україні підприємці отримали можливість створювати офшорні компанії вперше у 1991 році, коли країна стала незалежною. Це означає, що офшорні компанії з'явилися в економіці України одразу ж після отримання незалежності, і вітчизняні підприємства почали реєструвати дочірні компанії за межами України в юрисдикціях з низьким рівнем оподаткування.

У квітні того ж року одна із швейцарських компаній оголосила про свій вхід на український ринок та запропонувала послуги щодо створення компаній в офшорних зонах. Вони не лише допомагали у реєстрації безподаткових компаній, але також надавали підтримку їхній діяльності, включаючи внесення щорічних внесків до бюджету країни-базування, забезпечення секретарських послуг для обробки нерегулярної пошти,

складання фінансових звітів тощо [35]. На жаль, саме з цього періоду офшори стали стандартним явищем для України.

1.2. Структурна характеристика офшорних юрисдикцій

Відповідно до розташування адміністративно-фінансового управління фірми стосовно території материнської країни, офшорні компанії можуть бути поділені на дві категорії:

- резидентні (resident);
- не резидентні (non-resident).

В податковому праві термін «резидент» відноситься до юридичних або фізичних осіб, які мають постійне місцезнаходження в даній країні. Згідно з британським правом (яке обіймає різні офшорні зони), «резидентом» є особа, яка проживає в країні постійно або значний період часу, або має постійне місце проживання в цій країні.

Резидентні компанії зазвичай мають обмежені податкові пільги, такі як оподаткування прибутку (income tax), корпоративного податку (corporation tax), оподаткування статутних капіталів (stock capital), вивезеного капіталу (export capital) тощо. З іншого боку, нерезидентні компанії часто звільняються від всіх або деяких зазначених податків і можуть обмежитися щорічними фіксованими платежами до місцевого бюджету зони [34].

Варто зауважити, що не оптимальне або різне трактування терміну «резидент» у різних країнах може призводити до ситуацій, коли одна й та ж особа отримує статус резидента в двох або більше країнах. У деяких випадках, разом із цим поняттям, використовується термін «доміциль» або "доміцилій" (domicile), який можна визначити як «податкове поняття, що застосовується в деяких країнах і вказує на основне місце проживання фізичної особи». Ця інтерпретація терміну дуже наближає його до поняття «президентства». Однак, резидентство в основному пов'язане з податковим

законодавством, тоді як доміциль має більший юридичний обсяг наслідків. Крім того, поняття доміцилю може застосовуватися і до юридичних осіб.

На відміну від резидентства, фізична особа, як правило, може мати доміциль лише в одній країні. У випадку компаній, доміцильність може бути прив'язана до країни їхньої реєстрації, але резидентство, яке є важливим для цілей оподаткування, визначається країною, де розташоване керівництво та управління компанією. Вирішення суперечливих питань зазвичай здійснюється на основі внутрішнього права кожної країни або відповідно до умов міжнародних податкових угод (міжнародних податкових угод) [40].

Кожна країна має власну волю вирішувати, чи визнавати ту чи іншу офшорну зону. У нашій державі, перелік офшорних зон, які отримали визнання, найбільш повно представлений у «Переліку офшорних зон», який було схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 року.

Досліджуючи обрану проблематику, було проаналізовано класифікацію офшорних компаній за різними ознаками, результати наведено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Класифікація офшорних юрисдикцій

Незалежні держави	Самоа, Ірландія, Кіпр, Мальта, Люксембург, Багамські острови, Сен-Панталеон і Невіс, Панама, Вануату, Сінгапур
Держави, асоційовані з більш великими державами	Монако з Францією, острови Кука і Ніуе – з Новою Зеландією, Ліхтенштейн зі Швейцарією
Території у складі держав або знаходяться в підпорядкуванні (володінні), але з широкими правами в сфері місцевого самоврядування	Гібралтар, Ангілья, Гернсі, Мен, Бермудські острови, Кайманові острови, Монтсеррат, Терці і Кайкос (Великобританія); Антильські острови, Аруба (Нідерланди), Реюньон, Гваделупа, Гвіана, Мартініка (Франція), Гонконг (Китай), Мадейра (Португалія)
Суб'єкти федеративних держав	Штати Вайомінг, Флорида (США), Делавер, кантони Цуг, Фрібург (Швейцарська Конфедерація)

Джерело: [33; 42].

Отож, офшорні юрисдикції можна поділити на такі види [31]:

- країни з пільговим оподаткуванням: ці держави відомі як «податкові гавані» або «податкові укриття», вони часто є невеликими державами з низьким рівнем розвитку економіки, але вони мають стабільну політичну ситуацію, у таких країнах зазвичай немає вимог до звітності, і єдиним обов'язком є сплата щорічного фіксованого збору;
- країни з пільговим режимом оподаткування окремих видів діяльності: у таких державах існують як офшорні компанії, так і звичайні компанії, які проводять свою діяльність на їхній території, звичайні компанії повинні регулярно подавати звіти і проходити аудит для доведення, що вони не займаються офшорною діяльністю;
- адміністративно-територіальні утворення з низьким рівнем оподаткування: ці офшорні юрисдикції мають адміністративний статус і надають певні пільги для підприємств, зазвичай це відбувається в рамках країн з федеральним устроєм, таких як США, Велика Британія, Канада та російська федерація.

Для оцінки репутації і надійності офшорних юрисдикцій можна використовувати інші характеристики, такі як включення до «чорних списків» ФАТФ (Financial Action Task Force) та ОЕСР (Organization for Economic Co-operation and Development), рівень регулювання фінансової діяльності, а також кредитні рейтинги, присвоєні рейтинговими агентствами. Інвестиційна привабливість різних офшорних зон залежить від умов реєстрації та оподаткування, як це можна побачити в таблиці 1.2.

Рейтинг офшорних зон за ступенем їхньої надійності

<p>Перша група: Багами, Панама, Британські Віргінські острови</p>	<p>Реєстрація офшорів у даних зонах є чудовою можливістю зберегти свої кошти від зайвої сплати податків, а також мінімізувати суми податків і зборів при операціях на валютних і фондових ринках. У вартість створення входить, як правило, мінімальний сервіс, який необхідний для підтримки секретарських бюро, які, власне, і займаються паперовими справами. Відкриваються офшори досить швидко: в середньому термін близько двох тижнів. Висока анонімність дозволяє домогтися відмінних результатів у плані таємності, але це негативно впливає на довіру партнерів. Авторитетні організації не дуже налаштовані мати справи з такими структурами</p>
<p>Друга група: Сейшели, Ірландія, Гібралтар</p>	<p>Надає своїм власникам набагато більше можливостей щодо ведення справ з авторитетними клієнтами, так як підтверджує вищий рівень лояльності. Незалежно від того, потрібна чи ні задача звітності в конкретній країні офшорної зони (є країни з обов'язковою звітністю організацій і без неї), відомості про підприємців і фірми підлягають реєстрації. Офшорні зони другої групи користуються підвищеною довірою, тому допускають наявність достовірної інформації про керівний склад компанії (не лише номінальний сервіс у вигляді секретарського бюро, як в офшорних зонах першої групи).</p>
<p>Третя група: Кіпр, США, Великобританія</p>	<p>По суті, ці території тільки називаються офшорами. США, наприклад, дає можливість нерезидентам країни не платити федеральні податки з діяльності, не пов'язаної з операціями всередині країни, у разі порушення ж статус «офшору» втрачається. Англія дає можливість побудови офшорного ланцюга. Популярною є така схема відкриття фірми в Великобританії: відкривається офіс в Англії, а філія, через яку ведуться операції, – на Кіпрі. Кіпр є вельми привабливим місцем для відкриття офшору через відсутність двостороннього оподаткування компаній</p>

Джерело: [39; 43].

Узагальнюючи зазначимо, що основною метою створення офшорів та вільних економічних зон є стимулювання зовнішньоекономічного співробітництва та сприяння інтеграційним процесам, особливо в період переходу до відкритої та конкурентоздатної економіки на світовому ринку. Значущим аспектом такого розвитку є покращення інфраструктури транспортних комунікацій, включаючи автомобільні дороги, залізничний транспорт, авіаційні зв'язки, водний транспорт та сучасне господарство.

Проведемо аналіз географічного розміщення офшорних територій, результати представимо у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3.

Розміщення офшорних юрисдикцій

Африканська	Сейшельські острови, Ліберія, Маврикій
Азіатсько-Тихоокеанська	Вануату, острови Кука, Лабуан, Науру, Самоа, Тонга і т.п.
Карибська	Ангілья, Антигуа і Барбуда, Аруба, Багамські острови, Барбадос, Беліз, Бермудські острови, Б ВО, Віргінські острови (США), Домініка, Монтсеррат, Кайманові острови, Гренада, СентВінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія та ін.
Європейська	Андорра, Кіпр, Гібралтар, Гернсі, Ліхтенштейн, Мальта, Монако, острів Мен, Нормандські острови та ін.
Близький	Схід Бахрейн, Дубай, Ліван і т.п.

Джерело: [24; 26].

Зазначимо також, що для створення банку в офшорній зоні потрібно отримати одну з трьох доступних ліцензій. Ліцензія типу «А» доступна лише обмеженому колу авторитетних компаній і надає можливість проводити необмежені операції у будь-якій валюті, як з резидентами, так і з нерезидентами. Ліцензія «В» надає різні можливості, залежно від типу: необмежені, обмежені та офшорні керовані (таблиця 1.4). Необмежені можливості передбачають, що банки можуть проводити банківські операції, проте вони обслуговують лише зовнішні операції, не займаючись

внутрішньою діяльністю офшорної зони. Обмежені можливості передбачають, що банки можуть проводити операції лише з країнами та зонами, зазначеними у їх ліцензії. Офшорні керовані можливості передбачають, що банки мають повну ліцензію, але діють на базі головного офшорного банку з повною ліцензією. Ліцензія типу «С» не є поширеною. Дуже часто адміністративна та основна діяльність банку здійснюється в іншому банку (головному), на базі окремої від офшорної зони філії.

Таблиця 1.4.

Ліцензія типу «В»

Офшорні банки з повною ліцензією типу «В» («необмежені» банки)	Вони отримують ліцензію від приймаючої країни, що дозволяє їм займатися банківськими та / або трастовими операціями поза приймаючою країною. Ці банки мають право обслуговувати клієнтів за межами країни, в якій вони розташовані
Офшорні банки з обмеженою ліцензією типу «В» («обмежені» банки)	Отримують ліцензію, подібну ліцензії «необмеженого» банку, за винятком того, що вони можуть мати справу тільки з тими іноземними особами або корпораціями, які вказані в їх ліцензії. Як правило, банки цього типу створити простіше всього
Офшорні керовані (administered) банки (банки «без персоналу»)	Вони функціонують на базі банку з генеральною ліцензією, на основі особливого договору між ним і власником офшорного банку. Для створення такого банку потрібна відповідна ліцензія

Джерело: [23].

Офшорні юрисдикції стають привабливим інструментом для різноманітних незаконних діяльностей, таких як незаконне переміщення валюти та цінностей за кордон з подальшим їхнім використанням та іншими функціями (табл.1.5). За статистикою, в Україні близько 35% від загального ВВП «відмиваються», і значна частина цих операцій здійснюється через ухилення від сплати податків та виведення коштів у офшори [32].

Функції офшорних компаній

Фінансове управління активами конкретної групи компаній (але безпосередньо не входять до її складу)	У цих компаніях концентрується прибуток групи, тому використання офшорної компанії може призвести до виграшу через економію з податків
Акумуляування дивідендів, що надходять від своїх дочірніх компаній	Отримання максимальної вигоди від податкових кредитів
Надання ряду банківських послуг	В тій мірі, в якій дозволяє законодавство конкретних офшорних юрисдикції
Концентрація фінансових активів та інвестиційна діяльність, в тому числі	Придбання і продаж акцій, облігацій та інших денних паперів. Придбання матеріальних і нематеріальних активів, об'єктів, нерухомості, покупка землі і т.п.;
Здійснення операцій лізингу нерухомого майна та обладнання	Зосередження в офшорній фінансовою структурі такого роду активів дає подальшу можливість репатріювати їх на батьківщину за допомогою надання їх у лізинг
Проведення операцій факторингу	Фінансової комісійної операції, при якій клієнт передає дебіторську заборгованість факторингової компанії з метою негайного отримання більшої частини платежу

Джерело: [21].

Отож, зазначимо, що розташування офшорів поруч з провідними фінансовими центрами та потоками капіталу сприяло їхньому перетворенню в потужні центри глобального розподілу фінансових потоків. Однак завдяки доступності Інтернету і сучасних засобів зв'язку, багато з офшорів, створених у більш пізні часи, не так сильно обмежені географічними зв'язками з основними світовими бізнес-центрами [38].

1.3. Офшоризація економіки в конструкті фінансової безпеки держави

Сучасні економічні системи піддаються впливу явища, яке носить назву офшоризацією економіки. Загалом, офшоризація економіки значною мірою сприяє відтоку значних обсягів капіталу за кордон. Це явище впливає на рівень тіньової економіки та становить загрозу для фінансової, економічної та загальної безпеки держави. Очевидно, що необхідна легалізація економіки, включаючи процес деофшоризації та легалізації капіталів.

Явище офшоризації з'явилося в світовій практиці середині ХХ століття, і першими офшорними територіями були острови Карибського басейну. В даний час не існує єдиного підходу до визначення терміну «офшоризація». Деякі вчені розглядають офшоризацію як процес на рівні підприємств, галузей, національної економіки та глобальної економіки, який включає розширення кола економічних агентів, що використовують офшори для оптимізації податкових платежів та створення сприятливих умов для бізнесу. Ці процеси сприяють зростанню впливу представників офшорного бізнесу на національну та глобальну економіку через тіньову міграцію капіталу за кордон [36].

Інші вчені розглядають офшоризацію як процес, що може негативно впливати на економіку держави, оскільки він передбачає виведення капіталів в офшорні юрисдикції з метою оптимізації бізнес-процесів та легалізації незаконних доходів, включаючи ті, що отримані внаслідок кримінальної діяльності. Деякі дослідники вважають такі процеси загрозою національним інтересам та безпеці держави [18].

Інші дослідники розглядають офшоризацію як явище, що передбачає вплив на економіку через виведення капіталу за межі держави з метою оптимізації податкової політики фірми. Загалом, ми погоджуємося з таким

розумінням терміну «офшоризація». Однак ми вважаємо за доцільне розглядати цей термін, враховуючи його безпековий аспект для економіки.

Отже, офшоризацію пропонуємо трактувати через призму економічної безпеки держави та легалізації економіки. Тобто офшоризація – це процес, який становить загрозу для економічної безпеки держави, оскільки передбачає переміщення капіталу та фінансових операцій з національних до офшорних юрисдикцій. Таке розуміння терміну базується на переконанні, що причини офшоризації можуть бути різними, але результат є однаковим – рух капіталу та фінансових операцій в офшорні юрисдикції з метою оптимізації податкових платежів для бізнесу та призводить до втрат для бюджету держави.

Паралельно з офшоризацією, пропонуємо розглядати ще один термін – деофшоризацію. Деофшоризація є процесом, протилежним за значенням офшоризації. Таким чином, деофшоризацію можна визначити як діяльність, яка сприяє переміщенню капіталу та фінансових операцій з офшорних юрисдикцій назад до національних юрисдикцій.

Для отримання глибшого розуміння суті офшоризації та можливих шляхів боротьби з нею, ми вирішили провести історичний та теоретичний аналіз цього явища. Історія появи офшорів, як це може здатися, має свої корені в давні часи.

З цього випливає, що прагнення до оптимізації податкових та митних платежів, обходячи законодавство, вже існувало давно, і процеси офшоризації були характерні для економік багатьох країн світу. Тому на даному етапі нашого дослідження, спробуємо виявити переваги та недоліки офшорного бізнесу як для підприємств, так і для держави в цілому.

Спершу розглянемо переваги, які надає процес офшоризації представникам бізнесу. Серед цих переваг можна відзначити наступне [17]:

- низькі податкові ставки та обмежена контроль з боку регулюючих органів;
- швидкий та необмежений доступ до світових фінансових ринків;

- високий рівень захисту майнових та корпоративних прав, законодавчий захист від корупції та рейдерства;
- високий ступінь конфіденційності корпоративної інформації, особливо щодо власників бізнесу, товарно-грошового обороту, обсягу активів та інше.

Проте, незважаючи на наявність значної кількості переваг для бізнесу, офшоризація також несе з собою певні загрози. Зокрема, до таких загроз можна віднести:

- збільшену увагу національних правоохоронних органів до діяльності фірм, що зареєстровані в офшорах;
- обмеження з боку органів державної влади, щодо придбання активів нерезидентами та обов'язкову ліцензію для певних видів діяльності;
- неможливість здійснювати діяльність у материнській країні в певних сферах, таких як критична інфраструктура, національна безпека та військово-промисловий комплекс.

Процеси офшоризації економіки несуть певні загрози для економіки держави, і серед найбільш суттєвих загроз можна виділити наступні [1; 5]:

- легалізація незаконно отриманих доходів, включаючи ті, які були отримані внаслідок корупційних дій;
- розширення тіньової економіки;
- зменшення податкових надходжень до державного бюджету;
- збільшення податкової асиметрії серед національних платників податків;
- значні обсяги відтоку капіталу за кордон.

Незважаючи на негативний безпековий аспект офшоризації, цей процес також має ряд переваг для національної економіки. зокрема, офшоризація передбачає:

- отримання економічними агентами держави ефективних механізмів реінвестування коштів у вітчизняну економіку;
- спрощений доступ до глобальної фінансової системи;

- можливість уникнення правових конфліктів та захисту національного бізнесу від недобросовісної конкуренції та неправомірних дій фірм-конкурентів, відповідно до міжнародного права [10].

Важливо також проаналізувати одну з причин популярності офшорів – доступ до ефективних механізмів реінвестування коштів у економіку. Ця теза включає в себе наявність механізмів інвестування раніше виведених капіталів із материнської країни. Мова йде про те, що значна кількість капіталу, який був виведений в офшори для оптимізації податкового навантаження, згодом повертається в країну походження у вигляді прямих іноземних інвестицій. Ці інвестиції отримали назву «round-trip» інвестицій. У цьому контексті «round-trip» інвестиції означають інвестиції вітчизняних економічних агентів, які раніше були виведені за межі країни і на певний час повернулися назад у формі прямих іноземних інвестицій.

Висновки до розділу 1

Провівши теоретичний аналіз підходів до трактування терміну офшор, зроблено підсумок, що незважаючи на спроби деяких авторів вказати на особливості кожного з аналізованих термінів, усі вони можуть розглядатися як синоніми термінів «офшорна юрисдикція» або «офшор».

В результаті здійсненого історичного аналізу встановлено, що близько 75% усіх офшорних юрисдикцій були створені в країнах, які розвиваються, тоді як решта в економічно розвинених країнах. Також, науковці припускають, що класичні офшорні зони, створені для сприяння вільному руху світових фінансових потоків, вже виконали своє призначення, і тепер їхню роль слід переглянути та виправити за участю міжнародної спільноти.

Також встановлено, що важливу значення у процесі офшоризації світової економіки відіграла глобалізація та лібералізація економічних політик багатьох країн. Зокрема, створення вільних і відкритих ринків,

вільний рух капіталу та інвестицій сприяли інтенсифікації офшоризації національних та глобальних економік. Відповідно, офшоризацію можна розглядати як результат економічної глобалізації. Зроблено висновок про негативний вплив глобалізації та цифрової економіки на економічну безпеку держав.

Проведено аналіз офшоризаційних процесів у світовій економіці. Досліджено, що багатьом країнам характерні явища офшоризації та відтоку капіталу. Особливу увагу приділено деофшоризації, яка стала значущим напрямом державної політики, спрямованою на легалізацію економічних процесів і боротьбу з корупцією.

Виявлено основні мотиви, які спонукають підприємців використовувати офшори. Серед них виділено наступні фактори: низькі податкові ставки і обмежений контроль з боку регуляторних органів; швидкий та необмежений доступ до світових фінансових ринків; високий рівень захищеності майнових та корпоративних прав, законодавчий захист від корупції та ворожих заволодінь; ефективний захист корпоративної інформації, зокрема щодо власників бізнесу, обороту товарів і грошей, обсягу активів.

Досліджуючи обрану проблематику, було проаналізовано класифікацію офшорних компаній за різними ознаками і встановлено, що офшорні юрисдикції можна поділити на такі види: країни з пільговим оподаткуванням: ці держави відомі як «податкові гавані» або «податкові укриття», вони часто є невеликими державами з низьким рівнем розвитку економіки, але вони мають стабільну політичну ситуацію; країни з пільговим режимом оподаткування окремих видів діяльності: у таких державах існують як офшорні компанії, так і звичайні компанії, які проводять свою діяльність на їхній території; адміністративно-територіальні утворення з низьким рівнем оподаткування: ці офшорні юрисдикції мають адміністративний статус і надають певні пільги для підприємств, зазвичай це відбувається в рамках країн з федеральним устроєм, таких як США, Велика Британія, Канада та російська федерація.

Проведено аналіз інвестиційної привабливості різних офшорних зон залежно від умов реєстрації та оподаткування. В результаті усі офшорні юрисдикції структуровано на три групи: перша – реєстрація офшорів у даних зонах є чудовою можливістю зберегти свої кошти від зайвої сплати податків, а також мінімізувати суми податків і зборів при операціях на валютних і фондових ринках; друга група – надає своїм власникам набагато більше можливостей щодо ведення справ з авторитетними клієнтами, так як підтверджує вищий рівень лояльності; третя – квазі-офшори, ці території тільки називаються офшорами, наприклад, США дає можливість нерезидентам країни не платити федеральні податки з діяльності, не пов'язаної з операціями всередині країни тощо.

Здійснено аналіз офшорних зон з урахуванням географічного розташування країн-офшорів. В результаті виокремлено п'ять географічних районів розташування офшорів: африканська, азіатсько-тихоокеанська, карибська, європейська, близькосхідна.

Реалізовано функціональну характеристику офшорів, що дало змогу встановити їх основні функції: фінансове управління активами конкретної групи компаній (але безпосередньо не входять до її складу); акумулювання дивідендів, що надходять від своїх дочірніх компаній; надання ряду банківських послуг; концентрація фінансових активів та інвестиційна діяльність, в тому числі; здійснення операцій лізингу нерухомого майна та обладнання; проведення операцій факторингу.

РОЗДІЛ 2

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИМІРИ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ОФШОРНОГО БІЗНЕСУ

2.1. Характеристика особливостей розвитку світового офшорного бізнесу

Україна активно залучена у процес офшоризації бізнесу, але цей процес проходить доволі у незвичній формі. Йдеться про те, що офшоризація бізнесу в Україні – це процес, що є характерним тільки для «великого» бізнесу. В Україні, на відміну від багатьох інших країн, «малому» та «середньому» бізнесу не потрібні офшорні зони, завдяки низьким податковим ставкам та спрощеній системі оподаткування. Ця особливість робить нашу країну справжнім офшором в очах європейських та американських інвесторів. Проте, важливо визнати, що корупція є головною перешкодою для приваблення інвестицій з-за кордону у тих обсягах, що дали б змогу підтримувати розвиток та розширене відновлення економіки. З метою зміни цієї ситуації, невідкладно потрібно впроваджувати реформи.

Зважаючи на це, можливо варто розглядати офшори як потенційний інструмент для повертання інвестицій та збільшення економічного зростання України. Це може здійснюватися завдяки низьким податковим ставкам, що дозволять країні конкурувати з іншими офшорними юрисдикціями, як от Кіпр чи Мальта. Крім того, приваблення великої кількості світового капіталу може сприяти встановленню фінансової дисципліни та відповідальності перед міжнародними партнерами, такими як глобальні корпорації та держави, та пригальмувати процес поширення корупції в країні.

Проте, незважаючи на кількість українців та компаній, що використовують офшори, загальна тенденція може бути неочікуваною: Україна займає малопомітне місце в глобальній офшорній системі. Як показують дані Міжнародного консорціуму журналістів-розслідувачів (ICIJ)

лише 0,23% вузлів з 719 000 та 0,25% зв'язків з 1,3 мільйона пов'язані з Україною. Це набагато менше, ніж у росії, Великобританії, Швейцарії, Китаї та Гонконгу (рис. 2.1).

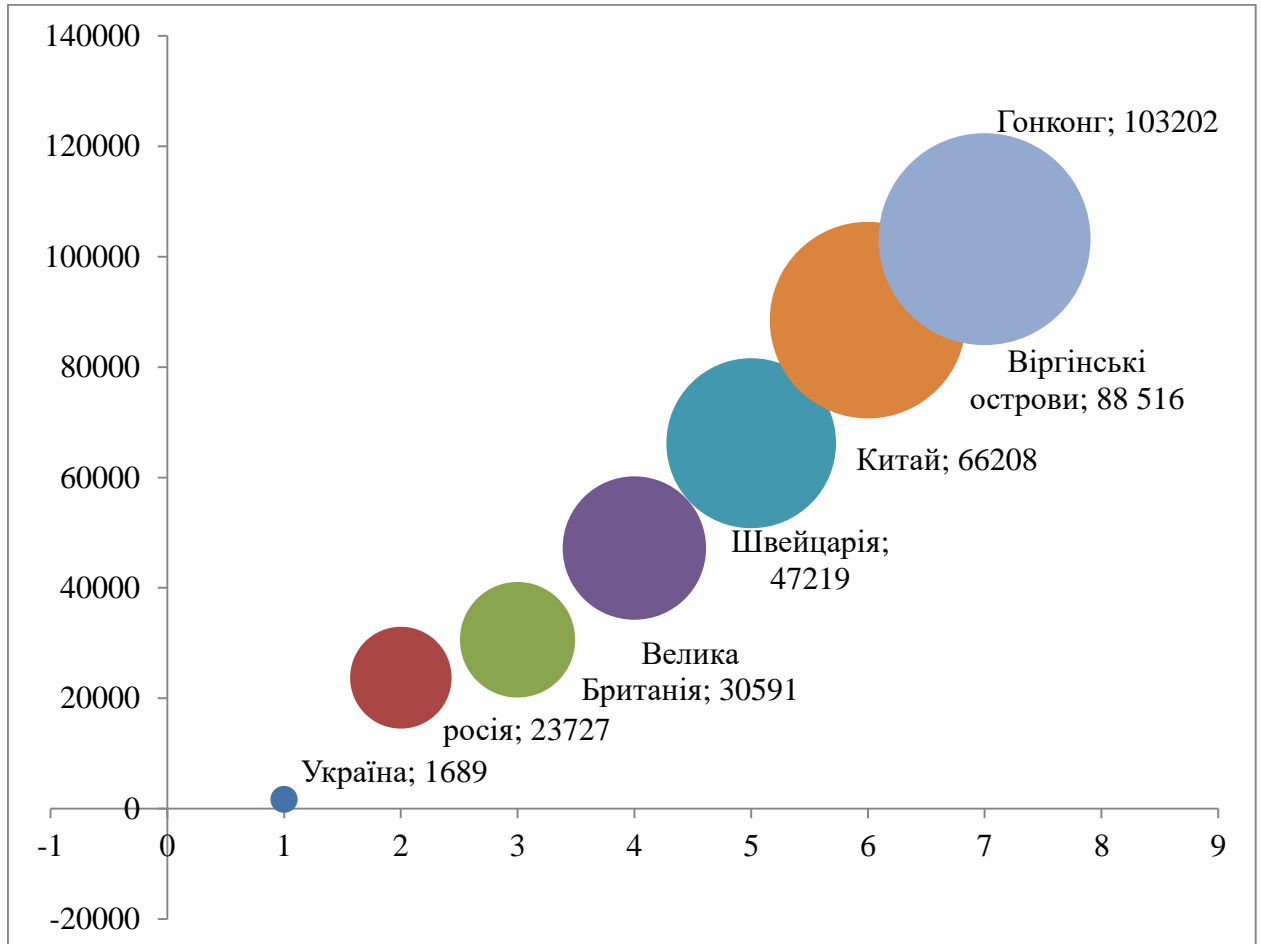

Рис. 2.1. Місце України у глобальній системі офшорного бізнесу

Джерело: [4]

Україна може бути асоційовано і з «карликовою» планетою у «галактиці» офшорів, але навіть таке мале представництво у офшорному бізнесі може доволі ускладнювати та посилювати загрози для економіки та фінансової сфери держави.

Варто зазначити, що навіть відносно малі юридичні утворення можуть мати складну структуру.

На перший погляд, українська офшорна мережа може здаватися складним клубком, який важко розгорнути, і її склад включає безліч представників, офшорних компаній, посередників та контактних адрес.

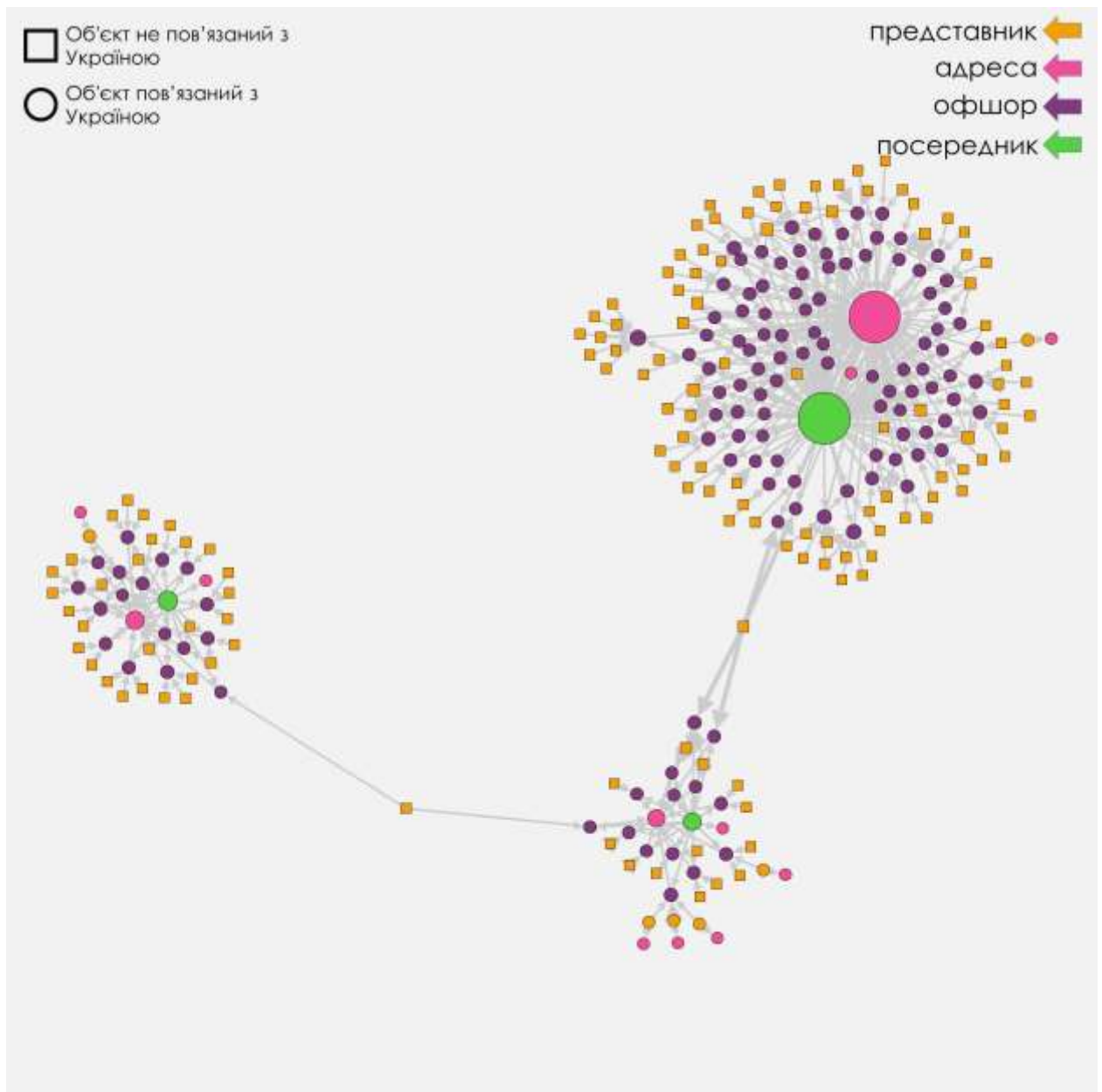

Рис. 2.2. Найбільший офшорний кластер

Джерело: [4]

Зрозуміло, що роль посередника в світі офшорного бізнесу є надзвичайно важливою. Головні мотиви, які підштовхують представників до використання послуг посередників, включають в себе бажання зберегти конфіденційність та спростити процес реєстрації офшорних структур. Досвідчені посередники розпоряджаються знаннями про ефективні агенти, такі як, наприклад, Mossack Fonseca, які працюють у багатьох юрисдикціях із низькими податками. Вони також мають відповідних експертів у підготовці

всіх необхідних документів і готові забезпечити представника високим рівнем анонімності.

Українську офшорну мережу можна розглядати як складні офшорні структури, які об'єднані в кластери. Серед них можна виділити найпростішу схему, яка складається з трьох вузлів і двох зв'язків, відому як «Базовий рівень» (рис. 2.3).

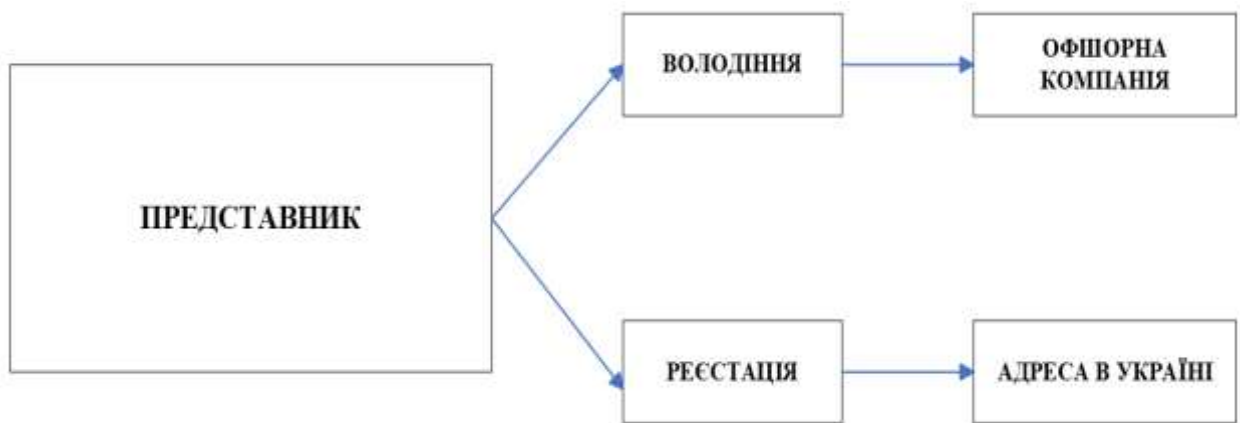

Рис. 2.3. Основна офшорна схема (базовий рівень)

Простота схеми не обмежує її популярність, оскільки 40% всіх представників бізнесу використовують або використовували саме таку схему.

Структура кластера може ускладнюватися в разі залучення посередників або реєстрації декількох адрес для представників, або коли один офшор породжує два або більше. Саме це трапилося з найдавнішим офшором із українським корінням, Rado Ltd. Зараз цей офшор входить до найбільшого та найскладнішого офшорного кластера, що містить у собі 275,275 вузлів (123 офшори, 12 адрес, 3 посередники та 137 представників), а також 454 зв'язки між ними (рис. 2.4).

Цей кластер розділений на три частини, які пов'язані з двома представниками: Multihold Limited (Панама) та BPT Legal Adviser (не встановлено). Основною особливістю цього кластера є ключова роль посередників і адрес, через які були засновані всі 123 офшори.

Якщо розглянути окремі складові кластера, можна побачити, що вони є типовими. Звичайна схема складається з 4 вузлів і 3 зв'язків:

Представник володіє офшором (officer→entity).

Посередник зареєстрував офшор (intermediary→entity).

Офшор зареєстрований на певну адресу (entity→address).

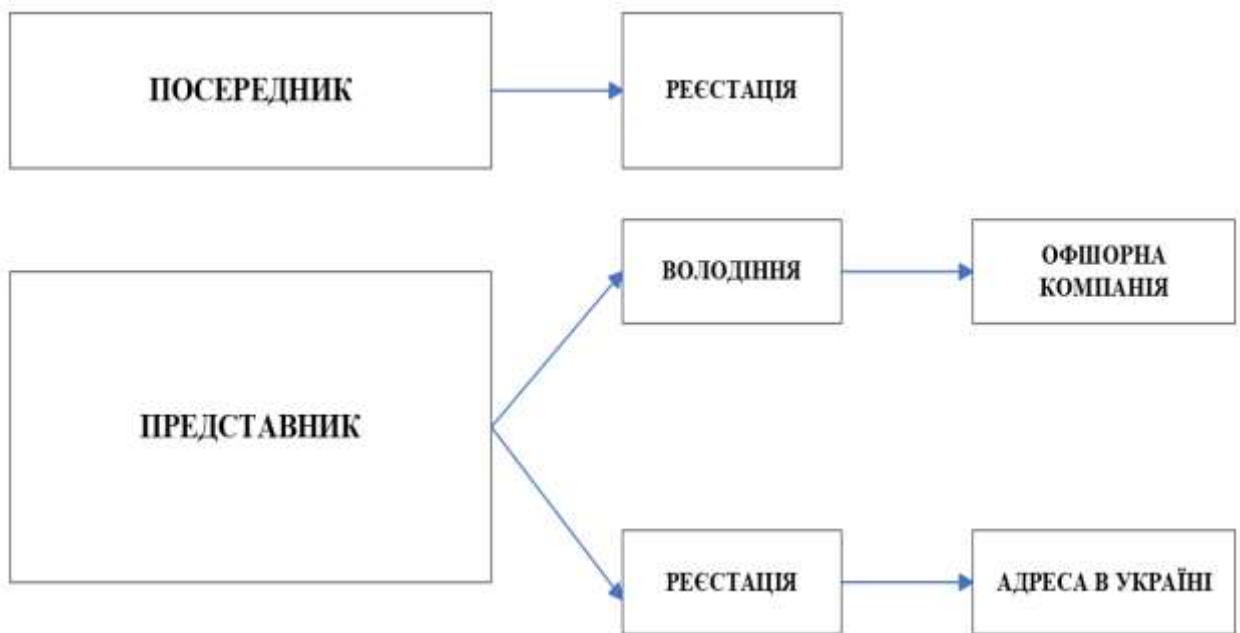

Рис. 2.4. Офшорна схема з посередником

Більше того, варто зауважити, що Східна Україна має більший обсяг «офшоризації» порівняно із Західною Україною (рис. 2.5).

Отож, потреба у забезпеченні фінансової безпеки, включаючи фіскальну стабільність, стає більш актуальною на фоні проблем, пов'язаних із швидкою глобалізацією світової економіки. Своєю чергою, глобалізація може призвести до нерівності в конкуренції та монополізації ринку окремими державами.

У контексті складної економічної ситуації в Україні, спричиненої дефіцитом ресурсів та скороченням ділової активності бізнесу внаслідок війни, стає необхідним вживати заходів для забезпечення належного рівня фінансової стійкості. Особливу увагу слід зосередити на податковій безпеці.

Рис. 2.5. Географічна структура представників офшорних компаній

В результаті проведеного аналізу можемо підсумувати, що в Україні функціонує недосконала податкова система, це може призвести до таких негативних наслідків для бюджету:

- втрата бюджетної стійкості, що призводить до дефіциту коштів, і змушує уряд запозичуватися для покриття цього дефіциту. це впливає на рівень фінансової безпеки і знижує золотовалютні резерви;
- зниження стабільності грошово-кредитної політики та валютно-курсової різниці, що може викликати значні та непередбачувані коливання на ринку;
- розлад у функціонуванні фінансового ринку та загрози фінансовій стабільності загалом.

2.2. Стан та тенденції офшоризації економіки України

Офшори перш за все відзначаються своєю низькою податковою ставкою та високим рівнем конфіденційності для інвестицій та капіталів. Ці переваги привертають увагу не лише тих, хто намагається уникнути сплати значних сум в бюджет, але і тих, кого хвилює можливий ризик від недобросовісних конкурентів, які можуть впровадити рейдерські дії.

В Україні, навіть після ратифікації Угоди про асоціацію з ЄС, включаючи її економічну частину, обидва ці фактори, як низьке податкове навантаження та конфіденційність, ще й досі відіграють ключову роль у виборі місця для розміщення високорентабельних бізнесів за межами української національної юрисдикції.

На сьогоднішній день, згідно з даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), принаймні 96% прямих приватних інвестицій з України виводяться в офшори, переважно на Кіпр. Ця цифра майже вдвічі вища, ніж в США і Туреччині, і на чверть перевищує навіть обсяги інвестицій в російській федерації (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Частка приватних інвестицій виведених у офшори

Країна	Інвестиції до інших країн, млн дол.	Інвестиції до офшорів, млн дол.	Частка інвестицій до офшорів, %
Україна	277	6017	96
росія	106 430	300 888	74
Чехія	15 475	28 600	65
Угорщина	56 066	76 107	58
США	2 673 718	3 285 874	55
Туреччина	23 777	25 203	51
Польща	13 782	11 640	46
Молдова	2 850	1 418	33
Німеччина	1 221 224	533 361	30
Японія	1 352 891	416 302	24
Словаччина	4 338	389	8

Джерело: [4; 17].

Однак варто відзначити, що відбулися деякі зміни в цьому напрямку. За даними аналізу на експертній платформі «CASE Україна», за останні три роки ринок офшорних капіталів в Україні скоротився майже вдвічі. Ця тенденція також вплинула на втрати національного бюджету, пов'язані з відтоком капіталу в офшорні юрисдикції, які зменшились з рівня 55-65 млрд грн до 15-30 млрд грн.

Важливо відзначити, що така динаміка не обумовлена зниженням або послабленням податкових ставок, а скоріше впливає зі зростаючого регуляторного тиску в тих юрисдикціях, де функціонують офшори.

Особливий вплив на цю ситуацію мали нові вимоги стосовно розкриття кінцевих бенефіціарів, що призвело до змін у структурі офшорних операцій. Наприклад, ці нові правила стали фактором, який позбавив певні офшори, включаючи кіпрські, їхньої колишньої привабливості.

У жодній країні з розвинутою ринковою економікою не існує обмежень щодо переносу активів чи капіталу в офшорні юрисдикції. Як риба шукає глибші води, так і капітали шукають місця, де їм комфортно, де податки нижчі і де забезпечена вища правова недоторканність.

Особливу важливість українські реалії надають останньому аспекту. Протягом певного часу офшорні юрисдикції були надійним засобом захисту активів та відсутності втручання в структуру власності. Це було спробою уникнути не тільки високих податків, але і втручання української судової системи, рішення якої часто були політично мотивованими. Варто звернути увагу на те, скільки втрачає бюджет внаслідок офшоризації економіки (рис.).

Тому не дивно, що всі, хто фінансував політичну опозицію чи висловлював громадську критику влади, намагалися вивести свої активи в офшори. Владі завжди було з чим відповісти, використовуючи законні інструменти для блокування діяльності опонентів через ретельні перевірки та інші форми тиску.

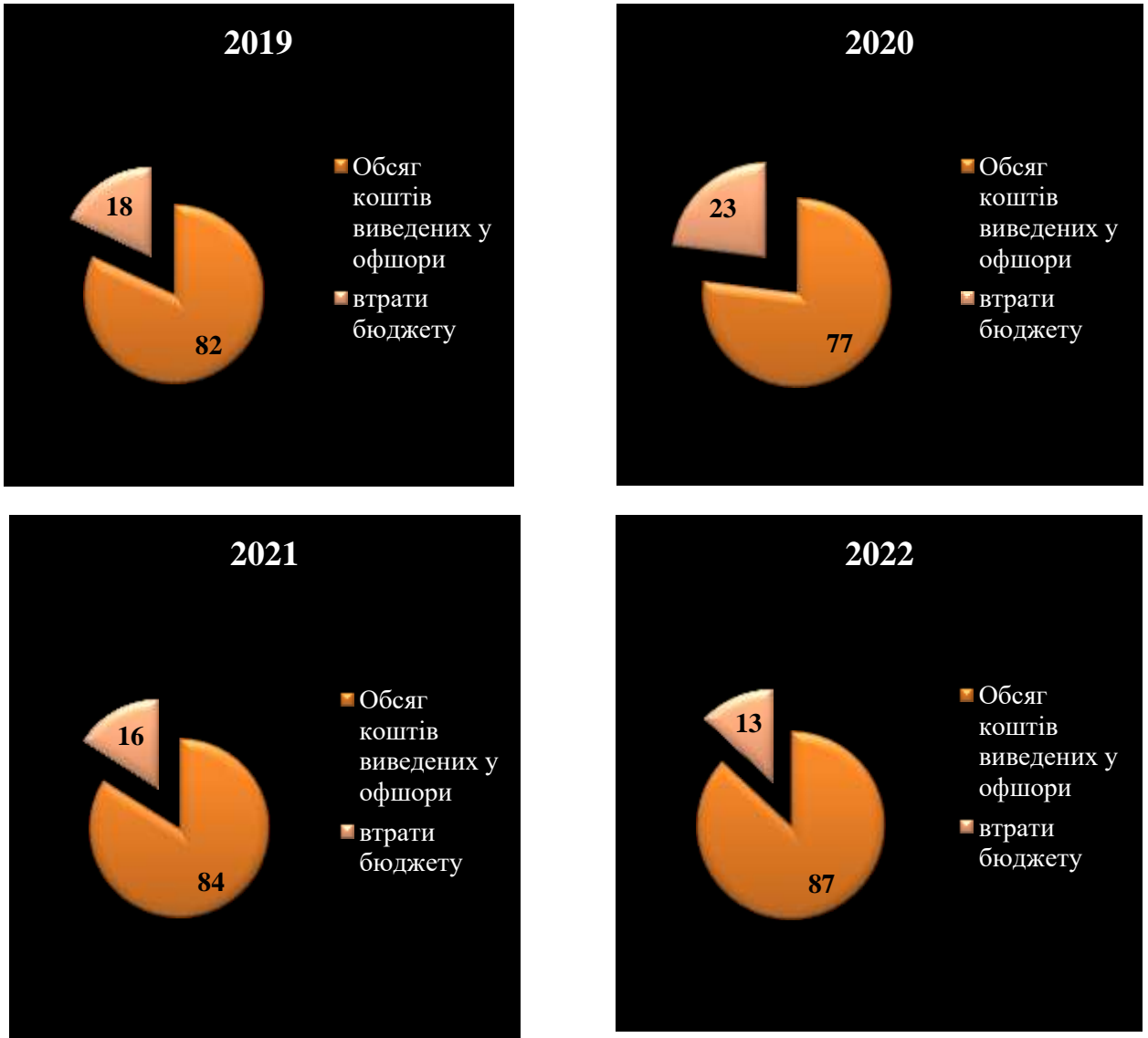

Рис. 2.6. Втрати бюджету України внаслідок використання офшорів

Варто зазначити, що ставки корпоративного податку можуть суттєво відрізнятись в залежності від регіону (табл. 2.2). В Африці, серед усіх регіонів, зафіксована найвища середня ставка податку на прибуток, яка складає 27,97 %. Натомість у регіоні Азії, на найнижчому рівні серед усіх регіонів, встановлена середня ставка податку на прибуток – 19,62 % [19]. Якщо порівнювати за ВВП, то у Південній Америці відзначається найвища середня ставка податку на прибуток, яка досягає 31,03 %. У Європі, середньозважена ставка податку на прибуток корпорацій найнижча – 23,97 %.

Загалом, у великих та індустріально розвинених країнах ставки корпоративного податку вищі, ніж у менших національних державах. Країни «Великої сімки», яка об'єднує сім найбагатших економік світу, мають середню встановлену ставку податку на корпоративний прибуток на рівні 26,69 %, а середньозважену ставку – 26,41 %. У країнах-членах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) середньозважена встановлена ставка податку на корпоративний прибуток становить 23,04 %, а за вагою за ВВП – 25,81 %. Щодо країн, які входять до БРІКС (Бразилія, росія, Індія, Китай, Південна Африка), то середньозважена ставка корпоративного прибуткового податку складає 26,07 %, а встановлена законом ставка становить 27,40 % [17].

Таблиця 2.2

Середня ставка корпоративного податку за регіонами чи групами, 2023 р.

Регіон	Середня ставка, %	Середня ставка, зважена за ВВП, %	Кількість охоплених країн
Африка	27,97	27,69	50
Азія	19,62	24,92	47
Європа	19,84	23,97	39
Північна Америка	26,37	26,09	24
Океанія	23,75	29,71	8
Південна Америка	26,63	31,03	12
G-7	26,69	26,41	7
ОЕСР	23,04	25,81	38
БРІКС	27,40	26,07	5
ЄС-27	21,30	25,79	27
G-20	26,75	26,31	19
Світ	23,54	25,44	180

* Індекс КПП – індекс корпоративних податкових гаваней

Отже, можна висунути кілька висновків на основі даних, представлених в Індексі корпоративних податкових гаваней:

- коморські острови (50 %), Пуерто-Ріко (37,5 %) та Суринам (36 %) мають найвищі ставки корпоративного податку у світі, в той час як Барбадос (5,5 %), Узбекистан (7,5 %) та Туркменістан (8 %) застосовують найнижчі ставки корпоративного податку, в той же час, у 15 юрисдикціях корпоративного податку не стягується;
- середня світова ставка корпоративного прибуткового податку, розрахована для 180 юрисдикцій, становить 23,54 %, якщо враховувати ВВП, то середня встановлена ставка складає 25,44 %;
- середня регіональна ставка в Азії є найнижчою і становить 19,62 %, тоді як в Африці вона найвища – 27,97 %, але при перерахунку за ВВП, Європа відзначається найнижчою середньою регіональною ставкою – 23,97 %, в той час як Південна Америка має найвищу ставку – 31,03 %;
- середня максимальна корпоративна ставка серед країн ЄС-27 складає 21,30 %, серед країн ОЕСР – 23,04 %, а серед країн «Великої сімки» – 69 % [22].

2.3. Аналіз рівня та причин офшоризації економіки

Офшоризація економіки, що включає переміщення капіталу та фінансових операцій за межі національних юрисдикцій у офшорні зони, має значний вплив на економічну стабільність держави. По своїй природі офшоризація подібна до тінізації економіки, але відрізняється тим, що капітал пересувається поза межі національної економіки. Цей процес може призвести до різних негативних наслідків, які були попередньо описані. Зокрема, офшори можуть використовуватися для реалізації корупційних схем та легалізації незаконно отриманих коштів. Тому наступним важливим кроком у нашому дослідженні буде аналіз стану та тенденцій офшоризації

економіки, який допоможе виявити способи зменшення офшоризації, легалізації фінансових операцій та боротьби з корупцією.

Загалом, офшоризація є глобальною проблемою, і майже всі економічні системи усіх країн світу відчують наслідки цього явища, включаючи втрату капіталу. Обсяги операцій в офшорних зонах стали зростати протягом останніх 30 років (рис. 2.7).

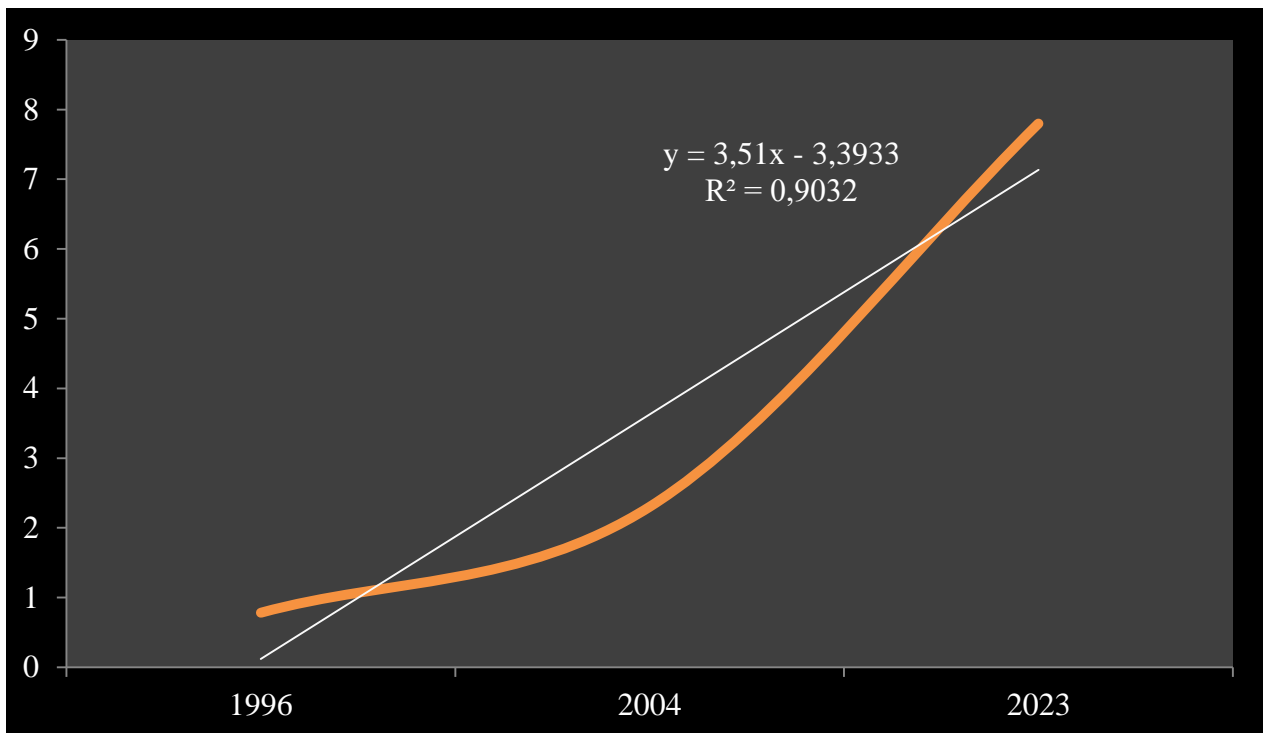

Рис. 2.7. Обсяг офшорних операцій у світі у 1996-2023 рр.

Джерело: [30].

Впевнитись у існуванні проблеми та в її масштабах можна проаналізувавши обсяг капіталів, що країни вивели у офшори (рис. 2.8).

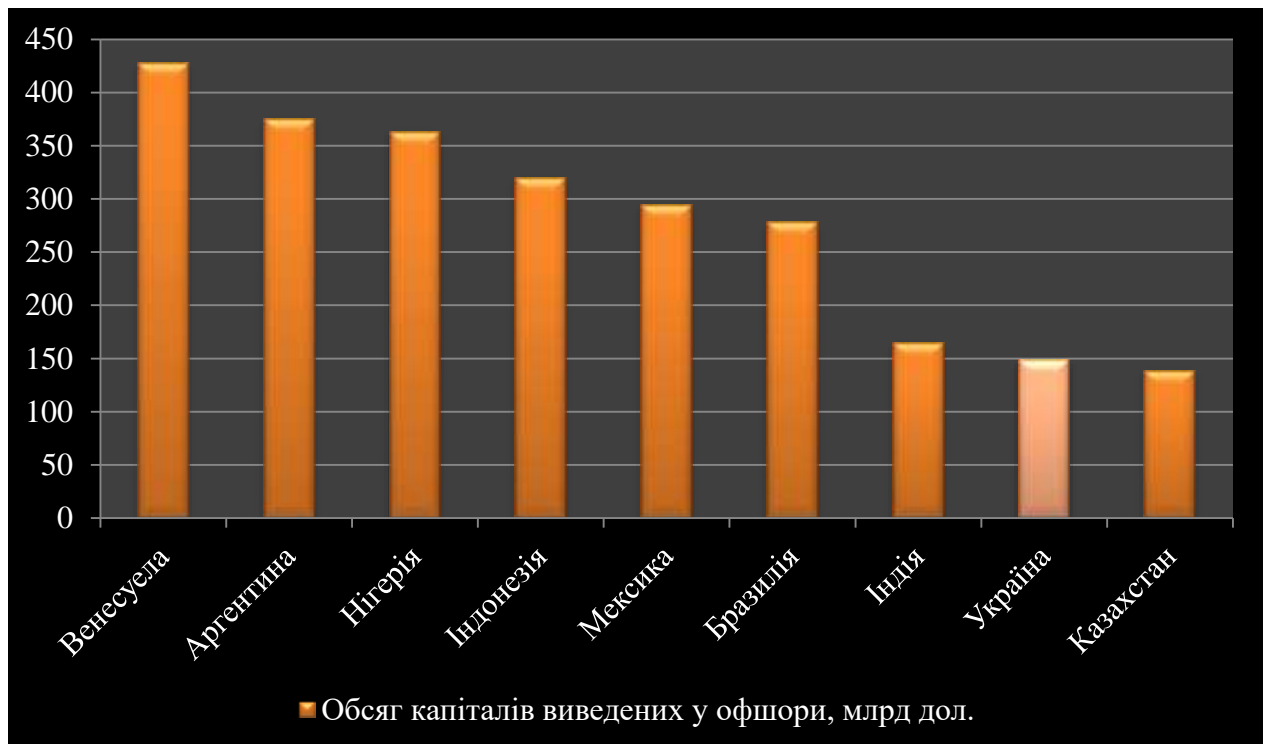

Рис. 2.8. Обсяги капіталів виведених у офшори, млрд. дол.

Джерело: [30].

Згідно з графіком, Україна займає досить високе положення у списку країн, в яких обсяги виведення капіталу є значними. Важливо відзначити, що Україна входить до категорії країн, що становлять другу групу за рівнем офшоризації, однак більшість цих країн мають великий ВВП, на відміну від України. Ця тенденція свідчить про те, що проблема тінізації економіки слідує за проблемою офшоризації, і разом вони негативно впливають на економіку і, в сучасних умовах, на національну безпеку. Для оцінки реального рівня офшоризації економіки використаємо методику, яка включає в себе розрахунок коефіцієнта офшоризації країни. Порівняємо цей показник для України з іншими країнами світу (рис. 2.9).

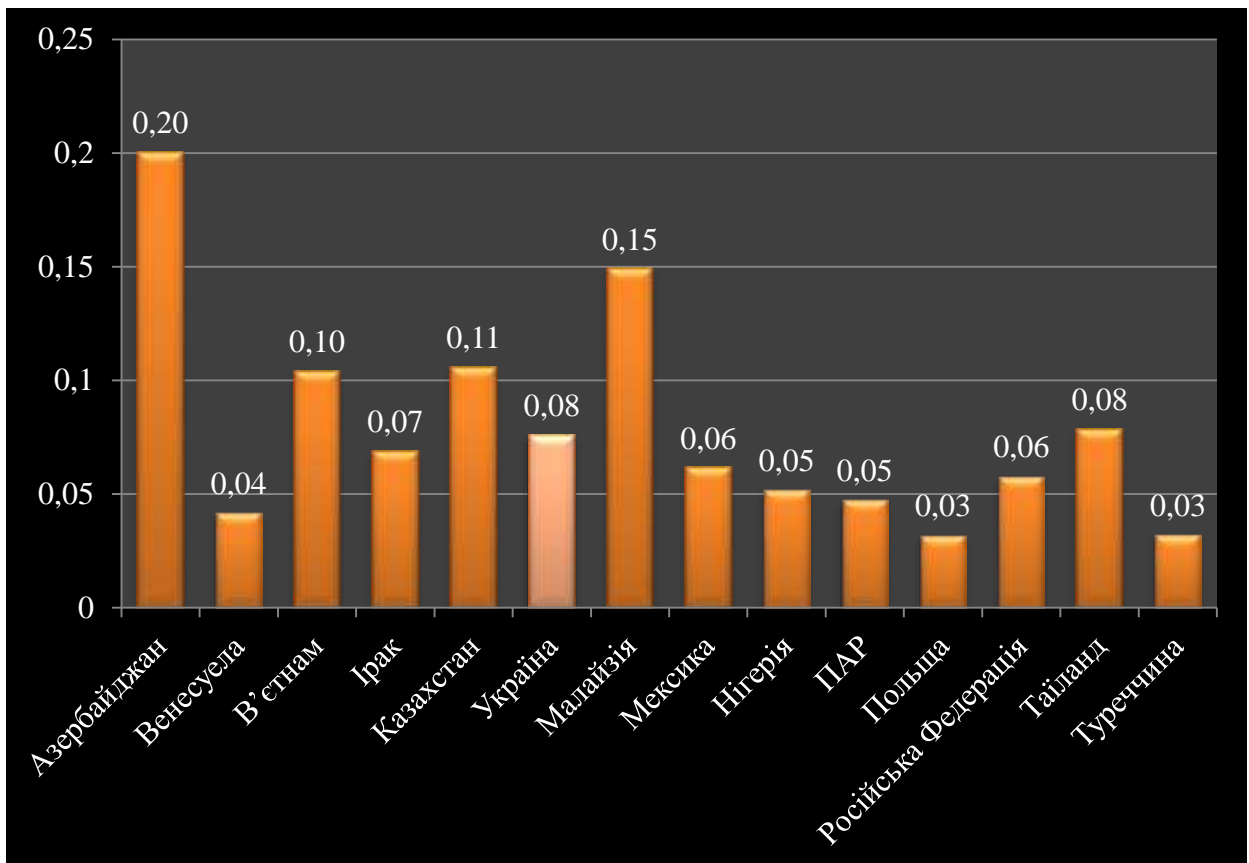

Рис. 2.9. Коефіцієнт офшоризації економіки країн світу

Джерело: [30].

Україна, безперечно, не лідер у рейтингу офшоризації економіки, але має досить високе положення на світовій арені. Тут важливо враховувати, що обсяг капіталів, які залишають юрисдикцію країни, становлять значну частку. Відмітимо також, що заходи, спрямовані на легалізацію економіки та боротьбу з корупцією, повинні враховувати процеси офшоризації та передбачати можливість деофшоризації економіки, що матиме позитивний вплив на економічну безпеку країни.

Важливо не лише порівнювати обсяг виведення капіталу та ВВП країни, але також спів ставляти обсяги виведених капіталів з розміром зовнішнього боргу країни. Це обумовлено тим, що капітали, особливо фінансові ресурси, які розташовані в офшорах, представляють собою втрати для державного бюджету у вигляді недоотриманих податкових надходжень. Відповідно, повернення цих виведених капіталів може послужити джерелом для

погашення зовнішнього боргу країни. Графічне порівняння виведених капіталів та зовнішнього боргу країн світу подано на рисунку 2.10.

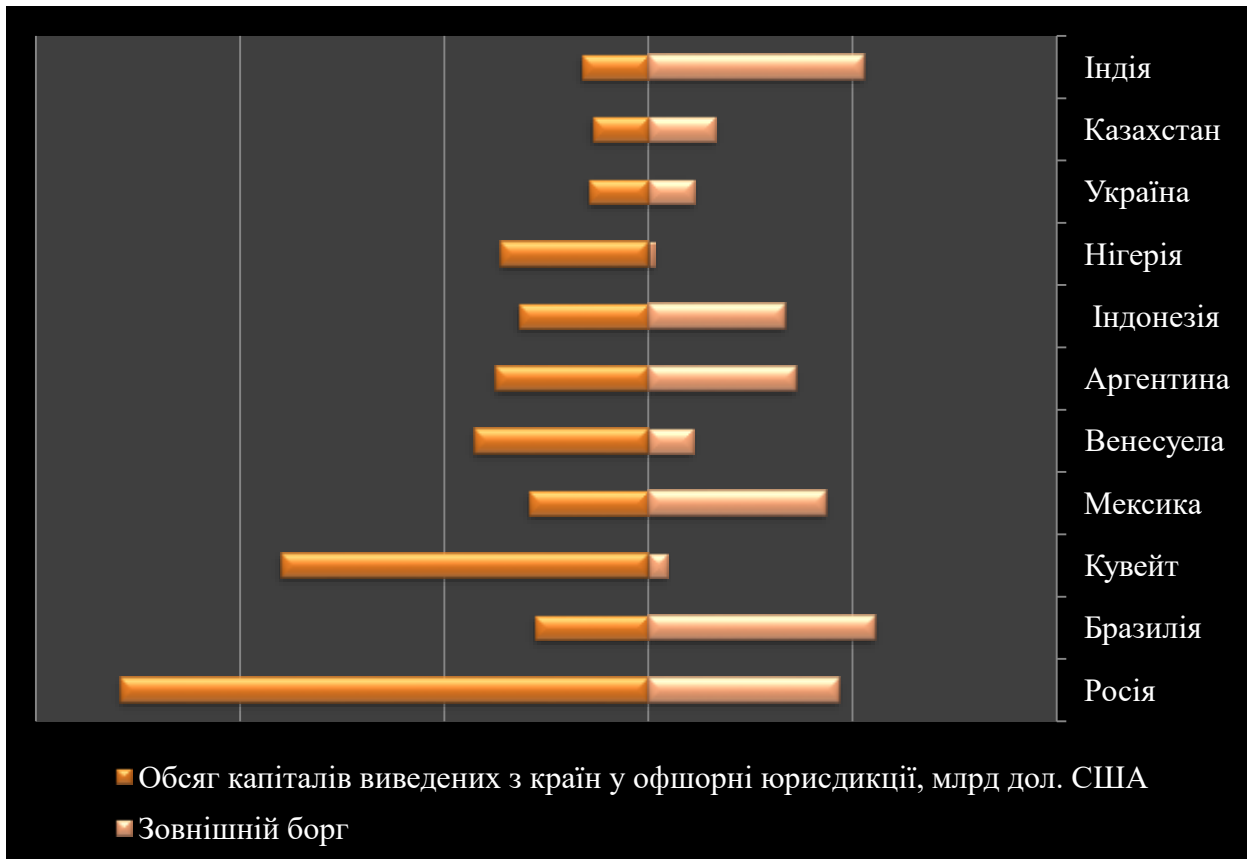

Рис. 2.10. Співвідношення обсягів виведених капіталів та зовнішнього боргу країн світу

Розроблено автором.

Можна зробити висновок, що обсяг зовнішнього боргу України фактично аналогічний обсягам капіталів, що виведені у офшори. Тому виважена політика держави щодо деофшоризації дозволить сформувати додаткові надходження та резерви для погашення зовнішнього боргу.

Для повноцінного аналізу стану та тенденцій офшоризації економіки України слід здійснити дослідження суті та особливостей інвестицій, що отримали назву – «ground-trip» [27]. Це особливий вид інвестування, суть якого полягає в тому, що раніше виведені в офшори капітали повертаються у країну базування у вигляді уже прямих іноземних інвестицій. Такий тип інвестування є одним із чинників, що сприяють офшоризації економіки.

«round-trip» інвестиції є порівняно більш захищеними тому що підпадають під юрисдикцію офшора [28]. Окрім того, офшори дозволяють приховати остаточних бенефіціарів, що дозволяє інвесторам уникнути значної групи ризиків, податкових зокрема.

Наступним етапом стане, порівняння динаміки обсягів прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та «round trip» інвестицій для ідентифікації їх ролі у вітчизняній економіці. Результати аналізу представимо на рисунку 2.11.

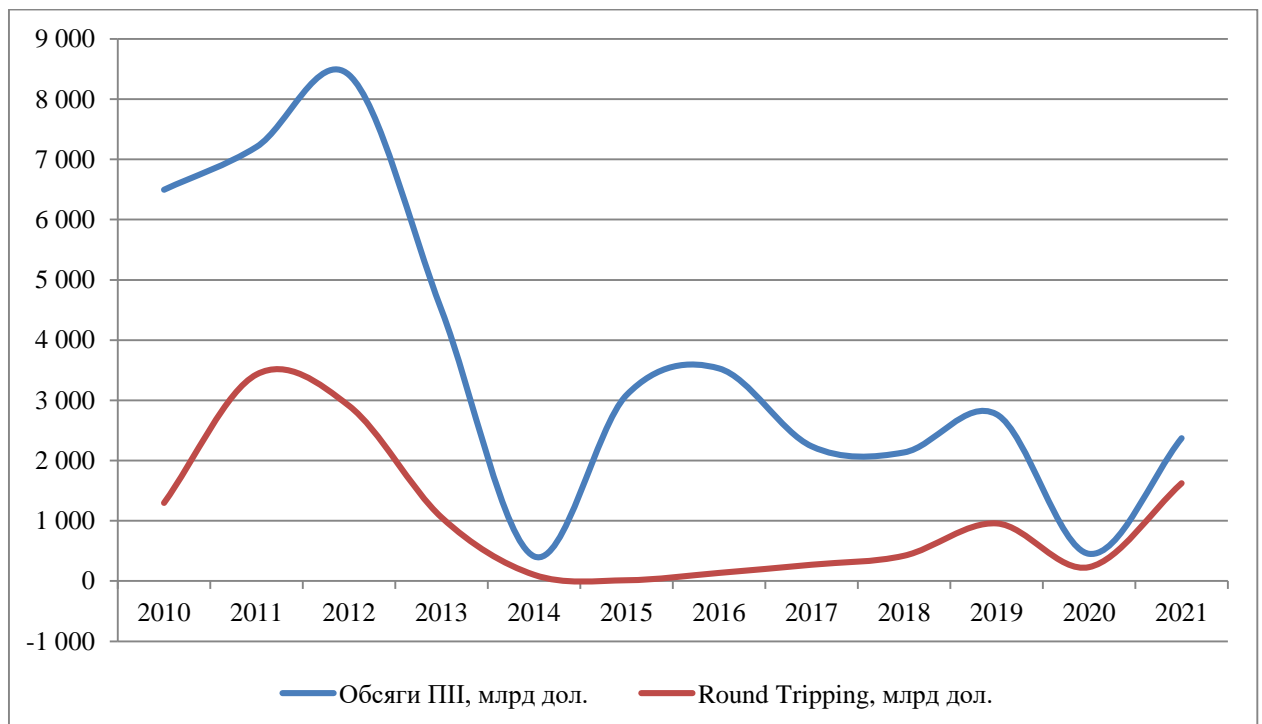

Рис. 2.11. Динаміка ПІІ та «round trip» інвестицій

Базуючись на аналізі динаміки прямих іноземних інвестицій та «round-trip» інвестицій, було виявлено значний ступінь взаємозв'язку між ними. Очевидно, що зміни у динаміці та, в певній мірі, обсягу прямих іноземних інвестицій демонструють сильний кореляційний зв'язок.

Відносно політики уряду щодо зменшення обсягів «round-trip» інвестицій, важливо врахувати, що значний вплив на це може призвести до значного зменшення загального обсягу прямих іноземних інвестицій, що може має суттєвий вплив на економічну безпеку держави. Тому при розробці

заходів щодо зменшення обсягів такого виду інвестування, важливо враховувати його значення для економіки України.

Наступним етапом нашого дослідження буде встановлення основних факторів, які можуть впливати на обсяг офшоризації економіки України. Для цього ми скористаємося методом кореляційного аналізу.

Серед основних факторів, які, ймовірно, можуть впливати на рівень офшоризації економіки (залежна змінна – y), були вибрані такі: дефіцит бюджету (x_1), ВВП (x_2), зовнішній борг (x_3), рівень інфляції (x_4), рівень рейдерства (x_5), рівень довіри до банківської системи (x_6), розмір податкових надходжень до зведеного бюджету (x_7), загальний рівень податкового навантаження (x_8). Результати аналізу наведено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Результати кореляційного аналізу

	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7	x_8
y	0,128	0,723	-0,558	-0,241	0,869	-0,787	-0,636	0,908
x_1	-	0,075	-0,302	0,731	0,013	-0,093	-0,19	-0,891
x_2		-	-0,569	-0,113	0,956	-0,807	0,329	-0,998
x_3			-	-0,424	-0,642	0,907	-0,362	-0,808
x_4				-	-0,187	-0,092	-0,135	0,992
x_5					-	-0,887	0,484	-0,769
x_6						-	-0,807	0,777
x_7							-	-0,256
x_8								-

Отже, в результаті проведеного аналізу встановлено сильний вплив факторів x_8 (0,908), що ідентифікується як рівень загального податкового навантаження, а також фактора x_5 (0,869) рівень рейдерства. Підсумовуючи робимо висновок, що однією із найважливіших причин, що впливають на рівень офшоризації економіки України є рівень податкового навантаження та рівень рейдерства. Відповідно зростання впливу цих факторів сприяє посиленню рівня офшоризації економіки.

Висновки до розділу 2

Проаналізовано роль та місце України у глобальній офшорній мережі. Встановлено, що Україна не є вагомим представником офшорного бізнесу у глобальному вимірі, оскільки має доволі мале представництво у офшорному бізнесі порівняно із світовими «гігантами» офшорного бізнесу: Гонконг, Китай, Швейцарія, Велика Британія тощо.

Визначено, що навіть відносно малі юридичні утворення можуть мати складну структуру. Українську офшорну мережу можна розглядати як складні офшорні структури, які об'єднані в кластери. Серед них виділено найпростішу схему, яка складається з трьох вузлів і двох зв'язків, відому як «Базовий рівень». Складніша схема передбачає залучення посередників або реєстрації декількох адрес для представників, або коли один офшор породжує два або більше. Звичайна схема складається з 4 вузлів і 3 зв'язків: представник володіє офшором (officer→entity); посередник зареєстрував офшор (intermediary→entity); офшор зареєстрований на певну адресу (entity→address).

Проведено аналіз кількості компаній, що мають пряме чи опосередковане відношення до офшорів у географічному розрізі. В результаті чого встановлено, що Схід України має більший рівень «офшоризації» порівняно із Заходом України, в розрізі кількості компаній, що є самі або мають афілійовані структури зареєстровані в офшорних юрисдикціях. Зроблено висновок, що потреба у забезпеченні фінансової безпеки спричинена дефіцитом ресурсів та скороченням ділової активності бізнесу внаслідок війни, вона вимагає заходів для забезпечення належного рівня фінансової стійкості.

Встановлено недосконалість податкової системи країни, що може призвести певних негативних наслідків для бюджету: втрата бюджетної стійкості, що призводить до дефіциту коштів, і змушує уряд запозичуватися для покриття цього дефіциту. це впливає на рівень фінансової безпеки і

знижує золотовалютні резерви; зниження стабільності грошово-кредитної політики та валютно-курсової різниці, що може викликати значні та непередбачувані коливання на ринку; розлад у функціонуванні фінансового ринку та загрози фінансовій стабільності загалом.

З'ясовано, що принаймні 96% прямих приватних інвестицій з України виводяться в офшори, переважно на Кіпр. Ця цифра майже вдвічі вища, ніж в США і Туреччині, і на чверть перевищує навіть обсяги інвестицій в російській федерації. Проте, протягом останніх трьох років ринок офшорних капіталів в Україні скоротився майже вдвічі, що вплинуло на втрати національного бюджету, пов'язані з відтоком капіталу в офшорні юрисдикції, які зменшились з рівня 55-65 млрд грн до 15-30 млрд грн. Однак, така тенденція не зумовлена зниженням або послабленням податкових ставок, а навпаки зумовлена зростаючим регуляторним тиском в офшорах щодо розкриття кінцевих бенефіціарів.

Проаналізовано дані світового індексу корпоративних податкових гаваней та зроблено такі теоретичні узагальнення: Коморські острови (50 %), Пуерто-Ріко (37,5 %) та Суринам (36 %) мають найвищі ставки корпоративного податку у світі, в той час як Барбадос (5,5 %), Узбекистан (7,5 %) та Туркменістан (8 %) застосовують найнижчі ставки корпоративного податку, в той же час, у 15 юрисдикціях корпоративного податку не стягується; середня світова ставка корпоративного прибуткового податку, розрахована для 180 юрисдикцій, становить 23,54 %, якщо враховувати ВВП, то середня встановлена ставка складає 25,44 %; середня регіональна ставка в Азії є найнижчою і становить 19,62 %, тоді як в Африці вона найвища – 27,97 %, але при перерахунку за ВВП, Європа відзначається найнижчою середньою регіональною ставкою – 23,97 %, в той час як Південна Америка має найвищу ставку – 31,03 %; середня максимальна корпоративна ставка серед країн ЄС-27 складає 21,30 %, серед країн ОЕСР – 23,04 %, а серед країн «Великої сімки» – 69 %.

Визначено, що офшоризація економіки, що включає переміщення капіталу та фінансових операцій за межі національних юрисдикцій у офшорні зони, має значний вплив на економічну стабільність держави. Загалом, офшоризація є глобальною проблемою, і майже всі економічні системи усіх країн світу відчувають наслідки цього явища. Визначено, що Україна займає досить високе положення у списку країн, в яких обсяги виведення капіталу є значними, а обсяги ВВП у порівнянні із цими країнами є доволі низькими. Відповідно, існує вагома проблема офшоризації вітчизняної економіки.

Досліджено суть та особливості «round-trip» інвестицій. Визначено, що такий тип інвестування є одним із чинників, що сприяють офшоризації економіки. Було виявлено значний ступінь взаємозв'язку між цим видом інвестицій та прямими іноземними інвестиціями. Рекомендовано при розробці політики уряду щодо зменшення обсягів «round-trip» інвестицій врахувати, що це може мати суттєвий вплив на економічну безпеку держави.

З метою оцінки реального рівня офшоризації економіки використано методику, яка передбачала розрахунок коефіцієнта офшоризації країни; порівняння значення цього показника із аналогічним значенням інших країн світу; здійснення кореляційного аналізу та визначення факторів впливу на його рівень. В результаті проведеного аналізу встановлено сильний вплив факторів x_8 (0,908), що ідентифікується як рівень загального податкового навантаження, а також фактора x_5 (0,869) рівень рейдерства. Відповідно зростання впливу цих факторів сприяє посиленню рівня офшоризації економіки.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ДЕОФШОРИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1. Вплив офшорів на фінансово-економічну стабільність держави

Офшоризація, явище, що характерне для сучасних економічних систем. Більшість компаній, які діють на глобальному ринку мають свої представництва у офшорних центрах, з допомогою яких уникають високого податкового навантаження. Проте, для деяких країн рівень офшоризації економіки та обсяг втрачених капіталів та податкових надходжень є критичним. Варто зауважити, що дослідження останніх років сигналізують про те, що бюджет України втрачає значний обсяг коштів через існування різноманітних механізмів, таких як схеми на митниці так званий «сірий імпорт», виплати заробітних плат у «конвертах» та переведення значних обсягів капіталів та прибутків у офшори (таблиця 3.1). Така ситуація свідчить про велику масштабність та негативний вплив цих дій на фінансовий стан бюджету та фінансову безпеку держави загалом.

Таблиця 3.1.

Схеми уникнення оподаткування в Україні, млрд грн, 2022 р.

Схеми	Обсяги	Втрати
«Сірий імпорт» Контрабанда	226-320	68-96
Зарплати в «конвертах»	58-231	24-94
Офшорні схеми	130-220	23-40
Тіньовий ринок оренди с/г землі	19-69	8-27
Контрафакт	40-60	11,5-16
«Скрутки»	120-180	20-30
Конвертаційні центри	60-90	15-25
ФОП замість найму	23-58	4-10
Інші схеми		6,3-7,6
Разом	676-1228 (27,04 – 49,12 млрд дол. США)	179,8-345,6 (7,2 – 13,8 млрд дол. США)

Джерело: [44].

Більш того, варто зауважити, що провівши аналіз результатів за 9 місяців 2023 року, загальний баланс платіжного балансу України визначено зі профіцитом в розмірі 5,3 мільярда доларів. Однак цей показник не віддзеркалює реальну ситуацію через значні потоки зовнішньої допомоги в країну у вигляді грантів та пільгових кредитів, наданих країнами-союзниками уряду України (таблиця 3.2). Без урахування цих факторів, загальний баланс платіжного балансу відображає дефіцит у розмірі 8,9 мільярда доларів, що становить приблизно 22% ВВП. Дефіцит формується як на поточному рахунку, так і на фінансовому рахунку. Якщо продовжити тенденції з перших 9 місяців 2023 року на весь рік, то річний дефіцит складе близько 27 мільярдів доларів.

За прогнозами МВФ, розрив у платіжному балансі в 2023 році передбачається значно більшим, а саме 40,8 мільярда доларів. У минулому році аналогічний показник дефіциту становив 35,4 мільярда доларів.

Таблиця 3.2.

Ключові статті Платіжного балансу України, млрд дол. США (без врахування міжнародної допомоги)

Статті платіжного балансу	2019	2020	2021	2022	2023*
Сальдо поточного рахунку (без грантової допомоги)	-4,9	4,3	-4,8	-9,8	-6,2
Сальдо фінансового рахунку* (без кредитної допомоги та позик МВФ)	9,1	-4,8	2,8	-25,7	-2,7
Зведене сальдо платіжного балансу (без міжнародної допомоги та коштів МВФ) (розрив ПБ)	4,2	-0,5	-2,0	-35,4	-8,9
Міжнародна допомога та кредити МВФ	0,2	3,5	4,5	33,2	16,1
Зміна валютних резервів країни	4,4	3,0	2,5	-2,3	7,1

* дані за 9 місяців 2023 р.

У 2023 році покриття дефіциту платіжного балансу в основному здійснювалося за рахунок міжнародної допомоги (на відміну від 2022 року, коли 6,5% цього дефіциту було покрито за рахунок зменшення валютних резервів Національного банку України).

Загалом, протягом січня-квітня цього року до України надійшли 16,1 мільярда доларів офіційної міжнародної допомоги (включаючи 1,9 мільярда доларів чистого фінансування від МВФ, 8,6 мільярда доларів чистих позик від інших офіційних кредиторів і 5,6 мільярда доларів у вигляді грантів).

Отже, для вітчизняної економіки є вкрай важливим максимально ефективно протидіяти процесам офшоризації економіки, що сприятиме притоку капіталу в країну та, відповідно, збільшення податкових надходжень до бюджету.

Варто зауважити, що державний борг України значно зріс і з початком повномасштабного вторгнення (рис. 3.1).

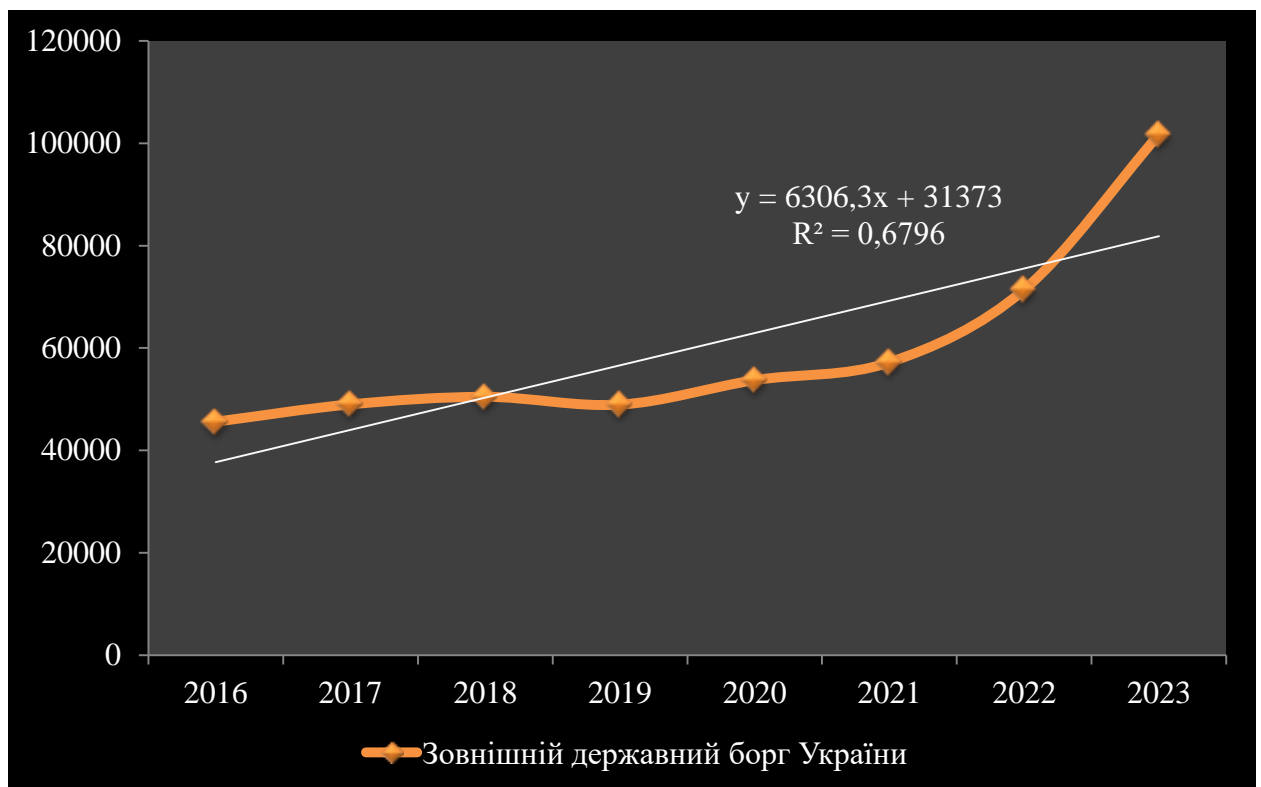

Рис. 3.1. Динаміка зовнішнього державного боргу України

Як бачимо з рисунку, починаючи із 2022 року динаміка державного боргу стрімко зростає, що погіршує загалом економічну ситуацію в країні, більш того негативно впливає на фінансову та економічну безпеку країни.

Загалом, за даними, наданими базою Offshore Leaks, глобальний обсяг офшорних активів оцінюється від 5,6 до 32 трильйонів доларів. За даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), використання податкових раїв призводить до втрат для урядів у розмірі приблизно 600 мільярдів доларів річних податкових надходжень [40].

Варто також навести порівняння величини державного боргу країни та приблизну оцінку вартості капіталів виведених у офшорні юрисдикції. Таке порівняння представимо графічно, на рисунку 3.2.

Таким чином, виникає закономірне питання: що може стати ефективною альтернативою офшорам в національному економічному просторі, що приваблюватиме прямі приватні інвестиції в Україну, а не сприятиме виведенню прибутку за кордон?

По-перше, ефективна система мотивації для бізнесу реінвестувати прибуток на внутрішньому ринку стає привабливішою альтернативою, ніж виведення капіталу в офшори, особливо через схеми з фейковими бенефіціарами, як це практикується в окремих країнах Європейського союзу.

По-друге, принципова дотриманість правових норм та прав інвесторів у судах, а також жорстке виконання кодексів правоохоронними і регуляторними органами, є важливим механізмом захисту.

Ці питання обговорювалися під час укладання Україною Угоди про асоціацію з Європейським союзом, зокрема, в контексті приведення українських нормативно-правових практик у відповідність до європейських стандартів, а також у рамках реформування правоохоронної системи після подій 2014 року. Однак, деякі з цих проблем і надалі залишаються актуальними.

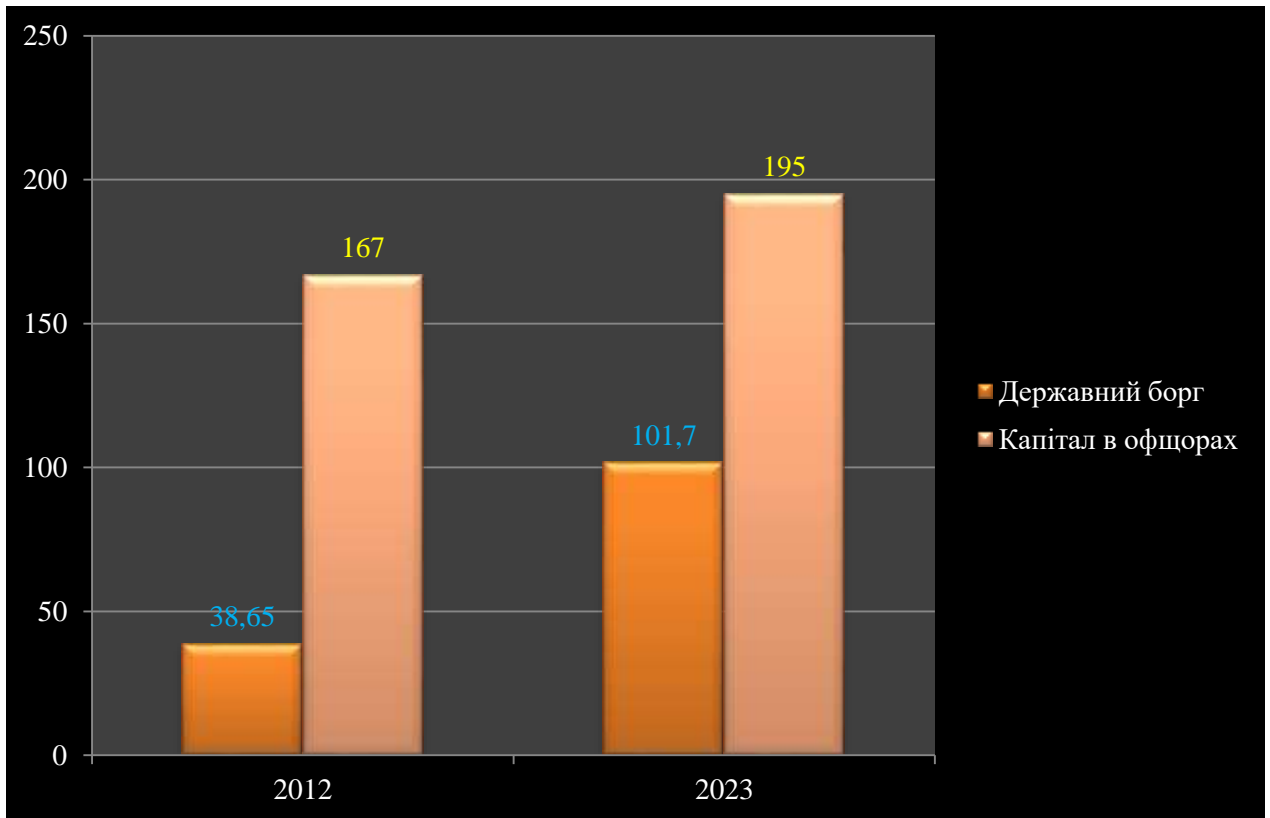

Рис. 3.2. Порівняння державного боргу України та обсягів капіталу, виведеного в офшори

Можна констатувати, що кількість капіталу «захованого» в офшорах значно перевищує обсяг державного боргу. Відповідно виникає питання про запровадження системи заходів щодо деофшоризації економіки. Перш за все, йдеться про доцільність введення так званої «амністії на капітал», що був прихований за допомогою офшорних схем.

3.2. Стратегічні напрями деофшоризації економіки України

Перейдемо до формування заходів щодо протидії офшоризації економіки, що становить доволі негативний вплив на економіку та запропонуємо заходи щодо деофшоризації економіки. Зазначимо, що боротьба держави проти відтоку капіталу та значних інвестицій в офшори не повинна обмежуватися лише примусовими заходами. Це повинен бути

всесторонній процес, який включає в себе покращення підприємницького середовища та сприяння співпраці між бізнесом та державними установами.

Цей процес має бути розглянутий з двох головних напрямків. З одного боку, він включає створення ефективних регуляторних та податкових обмежень, які заважають виведенню коштів за кордон для тих компаній, які намагаються уникнути сплати податків або приховати нелегально здобуті активи. З іншого боку, це передбачає створення сприятливих умов для бізнесу на внутрішньому ринку. Останній фактор сприятиме зменшенню привабливості офшорів для власників українських компаній, особливо для тих, хто розуміє національні інтереси і сприяє розвитку інститутів стійкого економічного росту та соціальної відповідальності [37].

Держава повинна враховувати такі стратегічні інвестиції, пропонуючи підприємствам сприятливіші податкові умови та підтримуючи економічну інтеграцію. Хоча вже було зроблено певний прогрес у першому напрямку, реформуванню податкової та регуляторної системи поки що не приділяється достатньо уваги.

Відповідно, Україна почала впроваджувати перші заходи згідно з планом BEPS, розробленим Організацією економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), які спрямовані на мінімізацію виведення прибутків підприємств та розмивання основи оподаткування.

Законодавство, що стосується оподаткування постійних представництв, вже є в дії, і починаючи з 2022 року, будуть застосовуватися нові правила для оподаткування контрольованих іноземних компаній (КІК). Проте це не надає належних стимулів. Наприклад, податок на виведений капітал, який успішно функціонує та має добру репутацію в багатьох розвинених країнах, залишається недостатньо ефективним в Україні.

Україна має податкове навантаження на зарплату та соціальні відрахування, яке перевищує 40%, у порівнянні з країнами з високим рівнем паритетної купівельної спроможності, де розміри податків на зарплату не перевищують 35%. Усе це, разом із бюрократією та правоохоронною

системою, має негативний вплив на бізнес та підштовхує його до міграції у юрисдикції із низьким рівнем оподаткування.

Отже, для України шлях до системної деофшоризації може включати створення більш сприятливих регуляторних та податкових умов і наближення до вимог економічної частини угоди про асоціацію з ЄС. Це сприятиме створенню комфортних умов для бізнесу, особливо для податкових резидентів інших країн, які переходять в інші юрисдикції не через податкові обов'язки, а для забезпечення стабільності та передбачуваності, які сприяють вільному ринку та ефективній демократії.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують, що офшоризація та тіньова економіка становлять серйозну загрозу для інтеграційних процесів та національної безпеки України. Тому необхідно розробити систему заходів щодо легалізації економіки та протидії корупції. Перш ніж перейти до формування зазначених заходів, перелічимо основні чинники, які впливають на рівень офшоризації та тіньової економіки в Україні, ґрунтуючись на результатах проведеного дослідження:

- ❖ високий рівень податкового навантаження та надмірний рівень тиску на представників бізнесу;
- ❖ високий рівень рейдерства та зловживань з боку чиновників;
- ❖ відсутня політична воля представників центральної та регіональної влади щодо деофшоризації та легалізації економіки;
- ❖ зайвий бюрократизм та ускладнена система дозвільно-регуляторних процедур.

Аналізуючи основні чинники, ми можемо сформулювати ключові рекомендації щодо розробки державної політики щодо деофшоризації економіки.

Для сприяння деофшоризації економіки пропонується:

1. Розробка заходів щодо зниження податкового тиску та навантаження, особливо на оподаткування доходів фізичних осіб, представників малого та середнього бізнесу, запровадження амністії на виведений капітал, за умови

сплати 15 % податку, а також оптимізація ставок податків на виведений капітал.

2. Вдосконалення інституційного забезпечення деофшоризації економіки та забезпечення економічної безпеки, включаючи протидію рейдерству та захист прав і свобод громадян. Можливість здійснення цих заходів може бути реалізована через створення спеціального відділу в Бюро економічної безпеки держави, який відповідатиме за моніторинг, запобігання та протидію рейдерству, а також захист майнових та інтелектуальних прав громадян і юридичних осіб. Важливо також поліпшити правовий статус цих заходів.

3. Покращення бізнес-середовища та інвестиційного клімату, зокрема, збільшення прозорості судових процедур, стабільності законодавства, розвиток фінансової інфраструктури. Також важливо відновити довіру населення до влади та інститутів влади та підвищити інвестиційну привабливість країни через стабілізацію економічної та політичної ситуації.

4. Дієвим кроком була б розробка законодавства, яке стосується національних компаній. Йдеться про можливість розширення чинного законодавства для визначення «національних компаній», які відповідають таким критеріям: реєстрація в Україні, значний обсяг сплати податків, торгівля на українській біржі, стабільні фінансові показники та виділення не менше 1% від доходу на соціальні проекти. Звісно, ці характеристики можуть підлягати коригуватись, але основна думка полягає в тому, що такі зміни можуть допомогти знизити ризик переходу національних компаній під контроль іноземних ТНК. У той же час законодавство повинно надавати певні пільги компаніям, які відповідають встановленим характеристикам, наприклад, пільги при отриманні кредитів тощо. Створення національних компаній може сприяти оптимізації співпраці з офшорними юрисдикціями.

5. Ефективний контроль над трансфертним ціноутворенням, який відіграє важливу роль у легальному та нелегальному переміщенні капіталу в офшори, можливий лише за наявності відповідних змін в податковому

законодавстві. Важливо враховувати глибокий і розгорнутий підхід до цього питання, оскільки за оцінками експертів, кожна сьома перевірка трансфертних цін у світі завершується застосуванням штрафних санкцій за порушення правил трансфертного ціноутворення.

Підвищення відповідальності за порушення податкового законодавства є важливим аспектом у процесі деофшоризації. Гармонізація політики деофшоризації та податкової політики є ключовим елементом цього процесу.

Висновки до розділу 3

В результаті проведених досліджень встановлено, що рівень офшоризації економіки та обсяг втрачених капіталів та податкових надходжень є критичним, зокрема й у відношенні втрачених капіталів до ВВП країни. Також визначено, що бюджет України втрачає значний обсяг коштів через існування різноманітних механізмів, таких як схеми на митниці так званій «сірій імпорт», виплати заробітних плат у «конвертах» та переведення значних обсягів капіталів та прибутків у офшори, що свідчить про масштаби та наслідки впливу цих процесів на економічну та фінансову безпеку держави.

Досліджено, що показник профіциту платіжного балансу України сформувався через значні потоки зовнішньої допомоги в країну у вигляді грантів та пільгових кредитів. Відповідно, без врахування цих надходжень загальний платіжний баланс демонструє дефіцит у розмірі 8,9 мільярда доларів, що становить приблизно 22% ВВП. А за прогнозами МВФ, розрив у платіжному балансі в 2023 році передбачається значно більшим, а саме 40,8 мільярда доларів. Прослідковується також тенденція до зростання розміру державного боргу України протягом 2022-2023 рр. визначено, що величина державного боргу є значно меншою за обсяг капіталу виведеного в офшори. Тому, для вітчизняної економіки є вкрай важливим максимально ефективно протидіяти процесам офшоризації економіки, що сприятиме притоку

капіталу в країну та, відповідно, збільшення податкових надходжень до бюджету.

На основі результатів дослідження сформовано основні чинники, які впливають на рівень офшоризації та тіньової економіки в Україні: високий рівень податкового навантаження та надмірний рівень тиску на представників бізнесу; високий рівень рейдерства та зловживань з боку чиновників; відсутня політична воля представників центральної та регіональної влади щодо деофшоризації та легалізації економіки; зайвий бюрократизм та ускладнена система дозвільно-регуляторних процедур.

З огляду на чинники негативного впливу на офшоризацію запропоновано заходи щодо деофшоризації економіки України, які передбачають: розробку заходів щодо зниження податкового тиску та навантаження, особливо на оподаткування доходів фізичних осіб, представників малого та середнього бізнесу, запровадження амністії на виведений капітал, за умови сплати 15 % податку, а також оптимізація ставок податків на виведений капітал; вдосконалення інституційного забезпечення деофшоризації економіки, включаючи протидію рейдерству, можливість здійснення цих заходів може бути реалізована через створення спеціального відділу в Бюро економічної безпеки держави, який відповідатиме за моніторинг, запобігання та протидію рейдерству; покращення бізнес-середовища та інвестиційного клімату; розробка законодавства, яке стосується національних компаній (які відповідатимуть таким критеріям: реєстрація в Україні, значний обсяг сплати податків, торгівля на українській біржі, стабільні фінансові показники та виділення не менше 1% від доходу на соціальні проекти), передбачити певні пільги компаніям, які відповідають встановленим характеристикам; ефективний контроль над трансфертним ціноутворенням.

ВИСНОВКИ

Визначено, що для сучасної світової економіки характерним є процес деофшоризації. Зроблено обґрунтоване припущення, що офшоризацію можна розглядати як результат економічної глобалізації, яка має доволі негативний вплив на економічну безпеку держав.

Здійснено структурування основних мотивів, що спонукають підприємців до використання офшорів: низькі податкові ставки і обмежений контроль з боку регуляторних органів; швидкий та необмежений доступ до світових фінансових ринків; високий рівень захищеності майнових та корпоративних прав, законодавчий захист від корупції та ворожих заволодінь; ефективний захист корпоративної інформації, зокрема щодо власників бізнесу, обороту товарів і грошей, обсягу активів.

Визначено роль та місце України у глобальній офшорній мережі. Незважаючи на доволі мале представництво у глобальному офшорному бізнесу порівняно із світовими лідерами офшорного, рівень офшоризації економіки та обсяги виведення капіталів по відношенню до ВВП є критичними.

Визначено, що офшоризація економіки, що включає переміщення капіталу та фінансових операцій за межі національних юрисдикцій у офшорні зони, має значний вплив на економічну стабільність держави. Досліджено суть та особливості «round-trip» інвестицій. Визначено, що такий тип інвестування є одним із чинників, що сприяють офшоризації економіки. Було виявлено значний ступінь взаємозв'язку між цим видом інвестицій та прямими іноземними інвестиціями. Рекомендовано при розробці політики уряду щодо зменшення обсягів «round-trip» врахувати, що це може мати суттєвий вплив на економічну безпеку держави.

В результаті запропонованого науково-методичного підходу до аналізу причин офшоризації, встановлено сильний вплив факторів x_8 (0,908), що ідентифікується як рівень загального податкового навантаження, а також

фактора x_5 (0869) рівень рейдерства. Відповідно констатується, що зростання впливу цих факторів сприяє посиленню рівня офшоризації економіки.

Визначено, що бюджет України втрачає значний обсяг коштів через схеми на митниці так званий «сірий імпорт», виплати заробітних плат у «конвертах» та переведення значних обсягів капіталів та прибутків у офшори. Також визначено, що профіцит платіжного балансу України у 2023 р. сформувався через значні потоки зовнішньої допомоги, а без врахування цих надходжень загальний платіжний баланс демонструє дефіцит у розмірі 8,9 мільярда доларів, що становить приблизно 22% ВВП. Встановлено, що величина державного боргу є значно меншою за обсяг капіталу виведеного в офшори. зроблено рекомендацію щодо розробки заходів для максимально ефективної протидії офшоризації, що сприятиме притоку капіталу та збільшенню податкових надходжень до бюджету.

Грунтуючись на попередньо визначених чинниках запропоновано стратегічні напрями щодо деофшоризації економіки України, які передбачають: розробку заходів щодо зниження податкового тиску та навантаження, особливо на оподаткування доходів фізичних осіб, представників малого та середнього бізнесу, запровадження амністії на виведений капітал, за умови сплати 15 % податку, а також оптимізація ставок податків на виведений капітал; вдосконалення інституційного забезпечення деофшоризації економіки, включаючи протидію рейдерству, можливість здійснення цих заходів може бути реалізована через створення спеціального відділу в Бюро економічної безпеки держави, який відповідатиме за протидію рейдерству; покращення бізнес-середовища та інвестиційного клімату; розробка законодавства, стосовно національних компаній (які відповідатимуть таким критеріям: реєстрація в Україні, значний обсяг сплати податків, торгівля на українській біржі, стабільні фінансові показники та виділення не менше 1% від доходу на соціальні проекти), передбачити певні пільги цим компаніям; ефективний контроль над трансфертним ціноутворенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alstadster, A., Johannesen, N., Zucman, G. (2018). Who owns the wealth in tax havens? Macro evidence and implications for global inequality. *Journal of Public Economics*, 162 (2018), P. 93. URL: https://www.longfinance.net/media/documents/GFCI_25_Report.pdf.
2. Argilés-Bosch J., Ravenda D., & Garcia-Blandón, J. E-commerce and labour tax avoidance. *Critical Perspectives on Accounting*. 2020: <https://fardapaper.ir/mohavaha/uploads/2020/11/Fardapaper-E-commerce-andlabour-tax-avoidance.pdf>
3. Countering offshore tax evasion. URL: <https://www.oecd.org/ctp/exchange-of-taxinformation/42469606.pdf>
4. FATF. What do we do. URL: <https://www.fatf-gafi.org/about/whatwedo/#d.en.3146>.
5. Fichtner J. The Offshore-Intensity Ratio. URL: https://www.researchgate.net/publication/281460648_The_Offshore-Intensity_Ratio.
6. Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD>.
7. Global Wealth (2023): Reigniting Radical Growth. URL: <https://www.bcg.com/publications/2019/global-wealth-reigniting-radical-growth.aspx>.
8. Grundy M., Nathan A. Offshore business centres: a world survey. London : Sweet & Maxwell, 2013. 137 p.
9. Hartmann P., Maddaloni A., Manganelli S. The euro area financial system: structure, integration and policy initiatives. *Oxford Review of Economic Policy*. 2018 № 19 (1). P. 180–213.
10. Hidden Corners of the Global Economy. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2019/09/pdf/fd0919.pdf>.

11. High-risk and other monitored jurisdictions. URL: <https://www.fatf-gafi.org/publications/high-risk-and-other-monitored-jurisdictions/documents/fatf-compliance-october2019.html>.
12. Offshore Shell Games (2017). The Use of Offshore Tax Havens by Fortune 500 Companies. URL: <https://itep.org/wp-content/uploads/offshoreshellgames2017.pdf>.
13. Paying Taxes (2023). URL: https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc_paying_taxes_2018_full_report.pdf.
14. Reijer Hendrikse, Rodrigo Fernandez. Offshore Finance. How Capital Rules the World. URL: <https://longreads.tni.org/stateofpower/offshore-finance>.
15. The Global Financial Centres Index 22 March (2023). URL: https://www.longfinance.net/media/documents/GFCI_25_Report.pdf.
16. Агапова А. І., Лободзинська Т. П. Наслідки діяльності офшорних компаній та шляхи їх подолання. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2018. Вип. 22. С. 126–134.
17. Баймуратов М. О., Зоріна О. І. Офшорні зони у сучасному всесвіті: питання теорії та практики. Одеса: Фенікс, 2017. 174 с.
18. Баула О., Сачук А. Особливості еволюції офшорних зон в умовах глобалізації економіки. *Економіст №1*. 2012. № 1. С. 16–18.
19. Васильців Т. Г., Мульська О. П., Василечко Н. В. Стратегічні пріоритети державної політики протидії ухиленню від сплати податків з використанням офшорних юрисдикцій. *Регіональна економіка*. 2020. Вип. 1. С. 113–122.
20. Вергун В. А., Ступницький О. І. Глобальний рівень регулювання практики створення і діяльності офшорних зон і територій. *Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і заохочення іноземних інвестицій*: зб. наук. робіт. Донецьк: ДНУ, 2017. 44 с.
21. Волкова Ю. А. Розвиток офшорних центрів у системі міжнародного бізнесу. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2013. № 1. С. 43–48.

22. Железняк В. Ю., Остропольська Є. В. Тенденції розвитку інвестиційних відносин України з офшорними зонами. *Вісник МНТУ. Сер. Економіка*. 2015. № 2 (5). С. 51–57.
23. Карлін М. І. Фінансові офшори : навчальний посібник. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 240 с.
24. Карлін М. І., Івашко О. А. Інвестиційні офшори : навчальний посібник. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 292 с.
25. Коссе Д. Д. Місце правового режиму оподаткування офшорної території у сфері регулювання економічних відносин. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 86–89.
26. Луценко І. С. Методичний підхід до оцінювання рівня податкової безпеки держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 12. С. 159–163.
27. Луцишин З., Мехтієв Е. Офшорні фінансові центри у глобальному русі капіталів. *Міжнародна економічна політика*. 2017. № 2. С. 62–94. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/23852>.
28. Луцишин З., Фролова Т., Южаніна Н., Мазур М., Перебийніс Д. Сучасна офшоризація бізнесу у конструкті національної фіскальної безпеки. *Міжнародна економічна політика*. 2019. Вип. 1(30). С. 70–112. URL: http://ierjournal.com/journals/30/2019_4_Yuzhanina_Mazur_Perebyinis.pdf.
29. Луцишин З., Южаніна Н., Фролова Т., Мазур М., Перебийніс Д. Сучасна офшоризація бізнесу у конструкті національної фіскальної безпеки. *Міжнародна економічна політика*. 2009. № 1 (30). С. 70–112.
30. Луцишин З.О., Мехтієв Є.О. Офшорні фінансові центри у глобальному русі капіталів. *Міжнародна економічна політика*. 017. 2 (27) С. 62–94.
31. Мартиненко В. О., Гордієнко В. П. Аналіз функціонування офшорних зон та шляхи подолання наслідків їх негативного впливу на економіку України. *Економіка та суспільство*. 2018. № 10. URL: http://www.economyand society.in.ua/journal/15_ukr/25.pdf.

32. Міжнародне оподаткування : навчальний посібник / В. І. Грушко, Ю. О. Махортов, Н. А. Телічко, В. М. Бородачова. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. 382 с. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/Telichk%20mizn.pdf>.
33. Офшорні зони : види та особливості. Газета «Вікна» : веб-сайт. URL: <http://vikna.if.ua/sikavo/68688/view>.
34. Пешко А. В. Офшорний бізнес як складова світової економіки. *Економіка та підприємництво*. 2016. № 3. С. 233–236.
35. Підгурська О. Тенденції міжнародної та національної антиофшорної політики. *Формування ринкової економіки в Україні*: зб. наук. Праць. Львів, 2016. Вип. 35, ч. 2. С. 94–99.
36. Світ прощається з офшорами: Україна на черзі. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/offshore/2019/10/21/652665/>
37. Токменко В. В. Сучасний стан та тенденції глобального регулювання офшорного бізнесу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. Вип. 8, ч. 6. С. 35–38. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_08/275.pdf.
38. Україна і план BEPS: чому офшори відходять у минуле. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/offshore/2019/10/29/652879>.
39. Череп А. В. Особливості розвитку офшорного бізнесу в Україні. *Економіка та держава*. 2019. №6. С. 21–30.
40. Черленяк І. І., Дюгованець О. М. Міжнародний офшорний бізнес та глобальна фінансова система. *Проблеми економіки*. 2014. № 2. С. 24–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Рекон_2014_2_3. с. 26/
41. Шереметинська О. В. Вплив офшорних зон на економіку України. *Економічний простір*. 2016. № 105. С. 58–66.
42. Шокрута В. Глобальна деофшоризація, передумови її виникнення. URL: <http://yurgazeta.com/publications/practice/inshe/globalna-deofshorizaciya-ta-yiyi-vpliv-na-zed.html>.